

EDAT MODERNA I CONTEMPORÀNIA

LA PAIRALIA FERRER NOGUER DE BESALÚ

MONTSERRAT DEL POZO FERRER

LA PAIRALIA FERRER NOGUER DE BESALÚ

La història d'una pairalia catalana abasta no només el reduït mon familiar sinó que reflecteix els esdeveniments del país, la seva organització, l'economia, la cultura, els mitjans i les estructures. La documentació esmenta topònims, vials, noms de persones, de fets i de costums que constitueixen la "petita història", que és el fonament de la mateixa "Història".

Gaudir de documentació original permet de refer el que fou la vida dels avantpassats, els detalls senzills, quasi domèstics. Tan sols cal situar-los a les sòlides construccions que ens han arribat adaptades al paisatge variat de muntanyes i valls. L'esforç personal i col·lectiu, les milleres assolides, es poden llegir en pergamins i papers que el temps ha respectat. Sovint endreçats, altres vegades oblidats o perduts. "UN DOCUMENT ESDEVÉ UN MONUMENT".

La casa del pare, la casa pairal, és i ha sigut la llar que ha aplegat una llarga família, no solament composta de pares, fills, avis..., sinó, més àmpliament, tots aquells que hi són units pel treball —mossos, pastors, masovers— en una tasca comuna. Representa un "microcosmos" autosuficient alhora que expansiu. És el centre acumulatiu de valors humans, socials, documentals econòmics i agrícoles que es concreten en la continuïtat, en la institució de l'hereu i hostatjats per la casa. La *casa* ha pogut assolir un valor per damunt de les mateixes persones i ha estat a bastament estudiada. L'autor Xavier Torres arriba a associar tots aquests valors en funció de la subsistència del "grup", base de l'economia, resumint-la en la paraula grega *oikos*, que sintetitza els conceptes bàsics de la terra, la casa i la família.

Aquesta pairalia de Besalú és una d'aquelles en què és possible fer un extracte del seu fons documental.

A la biblioteca de Can Ferrer Noguier s'hi troba la documentació corresponent al seu assentament a Besalú l'any 1752 (carpeta n° 4). D'aquesta data és l'escriptura de compra de la casa, a la qual, posteriorment, al llarg del s. XVIII, seguí la de tres altres edificis que hi confinaven, fins assolir un espai reestructurat que és actualment Can Ferrer Noguier.

Fins molt després, és a dir, fins al 1860, no s'assoleix la compra i l'enderroc dels espais que es destinaren a jardí enlairat, tal com el veiem avui.

Josep Ferrer Noguier i Serradell és el que determina establir-se a Besalú i compra la primera casa al carrer d'Olot i una tomba (*vas*) a l'església parroquial de Sant Vicenç. Es casa amb Magdalena Traver i Adroher Gironès i Matas, natural de Maià de Montcal, amb la qual tindran deu fills.

Josep Ferrer Noguier no és un desconegut a Besalú. Des de l'any 1723, és a dir, des de fa 29 anys, és propietari del mas Batlle i del seu patrimoni, que abasta també tres masos a l'altra riba del riu Fluvià (la seva propia filla Magdalena és casarà l'any 1768 amb Joan Llaudes i Oriola, hisendat de Besalú).

Sens dubte, totes aquestes circumstàncies personals, familiars i patrimonials l'empenyeren a desplaçar la seva estada de Sant Salvador de Bianya a la vila de Besalú.

Cal considerar que l'etapa històrica en la qual ens situem és especialment canviant: Catalunya en general i la comarca de la Garrotxa en particular acaben de passar la guerra de Successió. Aquesta i el decret de Nova Planta del 1714 foren un trasbals polític que afectà tant els que hi prengueren part a favor del candidat Borbó com els partidaris de l'Arxiduc d'Àustria. Uns foren afortunats i altres castigats. Famílies noves substituïrien antics cognoms i una nova etapa marcà per a Catalunya perspectives històriques, econòmiques i demogràfiques ben conegudes.

Josep Ferrer Noguier i Serradell, assenyala, justament, que compra la casa de Besalú a la comtessa de Vilanova Gayolà i Costa, la família de la qual fou seguidora de la causa de l'arxiduc Carles d'Àustria com a candidat a rei d'Espanya. Els Gayolà no es conformaren a donar-li el seu suport econòmic fins a arruïnar-se, sinó que el seguiren a Viena quan l'arxiduc fou nomenat emperador d'Àustria i hi restaren. Allà hi és també la seva filla Teresa, comtessa de Vilanova Gayolà i Costa, que és religiosa canongessa de Sant Agustí. Un cop morts els seus pares, determina de vendre els béns que té a Besalú, Sant Pau (Figuerers) i Besiers (França).

Aquest és el moment en què Josep Ferrer Noguier apareix com a comprador de la “casa i horta d'en Gayolà”, situada al carrer d'Olot, prop del “portal d'Olot”, que trencava el circuit emmurallat que protegia la vila.

Llavors hi havia uns 1.500 habitants a Besalú i gran nombre d'edificis enrunats i abandonats a causa de la guerra. Era, doncs, l'oportunitat de reconstruir, de continuar l'embranchida que marca el s. XVIII al nostre país. Josep Ferrer Noguier, home del seu temps, projectà la casa pairal de la seva família a Besalú. Els 29 anys passats des de la compra del mas Batlle li permeteren de programar-la i d'iniciar-la.

LA FAMÍLIA. PRIMERA ETAPA (S. XVI-XVIII)

Els Ferrer tenen el seu origen al mas la Ferreria de Sant Salvador de Bianya, la qual referència consta a tots els documents, i encara es conserva, situada prop de l'ermita de Sant Ponç d'Aulina (actualment carretera dels túnels de Capsacosta).

Ferreria devia ser on ferraven el bestiar o es feien les eines de treball o les armes de tall. En aquest indret és situada també la farga de Sant Ponç d'Aulina. El lloc i l'ofici donà també nom als seus habitants, que es diuen Ferrer.

La família originària és bifurca: la branca principal, en la persona de **Lluís Ferrer**, que s'estableix a Sant Joan de les Abadesses, es casa amb Magdalena Gironella i continua la seva “saga” fins avui.

Un altre Ferrer, el “Petit”, que neix entre 1496-1499, es casa amb Anna i compra el mas Noguier, nom o topònim que afegirà a l'original. **Pere** “el Petit” i els seus descendents es diran Ferrer Noguier. Ha fundat la seva pròpia “saga”. Eren els temps històrics de Ferran II “el Catòlic”.

A partir d'aquí, la família Ferrer Noguier és a bastament estudiada i data-da a les *Memorias*, inèdites, escrites per Joaquim Ferrer Noguier i Ciurana a mitjans del s. XIX —el manuscrit original es troba a la casa de la Bisbal (actualment de Núria de Ferrer, vda. Molinas)— i que són d'obligada referència. Des de llavors no han estat superades en el seu conjunt, encara que sí enriquides.

Cal, doncs, considerar una primera etapa que abasta cinc generacions, des de Pere Ferrer el Petit fins la seva expansió cap a Besalú.

La compra del mas Noguier té lloc el 13 d'agost de l'any 1544 a carta de gràcia. A l'arxiu esmentat de la Bisbal es conserven 4 documents referits a

aquest mas. El primer és un petit pergamí datat el 2 de l'Idus d'abril de l'any del "naixement del Sr. Jesucrist" 1184. Sant Salvador de Bianya: Les Fornes.

El segon és signat a Sant Joan de les Abadesses el 17 de març de l'any 1373 (reconeix Ramon Girona, prevere).

El tercer és també signat a Sant Joan de les Abadesses, el 20 d'agost de l'any 1430. Compra que fa Pere Girona, fill i muller Alamanda, pel preu de 10 florins d'or.

El quart és signat a Sant Joan de les Abadesses l'any 1386 per la senyoria del Monestir i esmenta el preu de 5 ducats. Però l'escriptura de compra del mas Noguer feta a favor de Pere Ferrer "el Petit" és en pergamí (traduït al castellà) i esmenta que Pere "el Petit" era "menor de dies" de Sant Ponç d'Aulina de Sant Salvador de Bianya. Diu també que el mas Noguer de Pinoses tenia els seus agregats, i en fa una llarga relació. La venda es fa pel preu de 42 ducats d'or i signa el notari de Sant Joan "Isalgum", el 3 d'agost de l'any 1545.

Pere havia viscut, doncs, les darreries de la guerra remença, i veient la seva expansió patrimonial, caldria pensar si fou dels pagesos de remença que resultaren afavorits per la sentència arbitral de Guadalupe del 1485, que no solament marcà el final d'aquesta guerra sinó que a més representava l'avenç legislatiu agrari més marcat en l'Europa contemporània. La constitució de Montsó de l'any 1583 fou també un factor estabilitzador de la pagesia rural, ja que permeté a l'hereu pagar en diners les lligítimes dels germans, de forma que la casa i el patrimoni mantinguessin la seva integritat en la mateixa mà mitjançant la pairalia. Els Ferrer Noguer són, doncs, un exponent del seu temps.

El seu fill, **Antoni Ferrer Noguer**, casat amb Micaela, en fou el continuador, arrelat a la terra i a la casa. També el primer a establir el "vinclé reial i perpetu", com era costum en aquesta època, segons el qual no es podia vendre ni empenyorar per valor major de 5 sous catalans ni fer fiança (20 sous feien 1 lliura i 12 diners, 1 sou). Comprà el mas a Girona el 2 de febrer de 1629.

Jaume Ferrer Noguer fou batejat a l'església de Sant Salvador de Bianya l'any 1580 i es casà amb Eulàlia.

Antoni Ferrer Noguer fou batejat el 1608 i es casà amb Anna Vila. Rebé el títol honorífic de Familiar del Sant Ofici de la Inquisició.

Joan Bartomeu, batejat el 13 de gener de 1641 a Sant Salvador de Bianya i casat amb Teresa Matamala. Segons que diuen les *Memorias*, fou

“más dispuesto para el manejo de las armas que del arado” i molt lligat a les guerres del seu temps. Joan Bartomeu va viure el pas del regnat de Felip III a Felip IV, amb la guerra dels Segadors, el nomenament del rei de França Lluís XIII com a comte de Barcelona, el setge de la ciutat i la Pau dels Pirineus, de 1655. Tot i que aquesta no acabà les turbulències amb la França de Lluís XIV, ja que tan sols al maig de 1689 el general francès duc de Noailles envaí Camprodon i posteriorment Sant Joan de les Abadesses, patint també tributs de guerra. Es comprèn que Bartomeu fos implicat en afers que li eren tan propers i determinants per a l'estabilitat del país.

Antoni Josep Ferrer Noguer. Batejat el 12 de desembre de 1675 a Sant Salvador de Bianya, es casà amb Maria Serradell. Tingué 6 fills i comprà el mas la Falguera (Bianya), amb altres terres que ampliaren el patrimoni considerablement. També féu un importat préstec al propietari del mas Batlle de Besalú. I aquesta és la primera notícia que consta de béns situats en la vila comtal, i que resultaren determinants. Testà a la notaria de Coll i Bertran, de Sant Joan de les Abadesses.

LA FAMÍLIA (S. XVIII-XX)

El s. XVIII s'inicia amb la mort del rei Carles II, que per manca de descendència és succeït per Felip V, nét del rei de França Lluís XIV. Però no pas abans d'haver-se enfrontat amb l'altre candidat al tron d'Espanya, l'arxiduc Carles d'Àustria en la guerra de Successió. A Catalunya, especialment, molts es decantaren per l'austriac, que representava un tarannà polític més democràtic, i això fou la causa de moltes adversitats que afectaren nombroses famílies a tot el país.

Besalú patí un trasbals notable, no sols urbà, amb l'enderroc de cases, sinó també social, ja que famílies tradicionals foren substituïdes per d'altres.

Pel que fa als Ferrer Noguer, la família continuà amb **Josep Ferrer Noguer i Serradell**, fill i hereu d'Antoni, nascut el 16 de febrer de 1697 a Bianya, que es troba econòmicament condicionat pel préstec que havia fet el seu pare al propietari del mas Batlle de Besalú i que les *Memorias* qualifiquen d'“importante”. Aquesta inversió es reflecteix als documents que s'apleguen a la Carpeta nº 4 de l'arxiu familiar de Besalú.

Corresponent a l'any 1709, s'hi troba una llibreta cosida i folrada d'un pergami cantoral amb documents notariais referits a la redempció de 17 cen-

sals, els detalls i l'import dels quals enumera, signats pel notari de Besalú Albert. Són fets per Joan Batlle, major de dies, a favor de Josep Ferrer Noguer. Joan Batlle (indistintament *Batlle* o *Batlla*) ho fa conjuntament amb la seva filla i hereva Úrsula, que són propietaris del mas Batlle i també del mas Pellatge, conegut per mas del Bac.

El document té 19 fulls amb bona caligrafia, molt elaborats, repetitius de dades i dates. Sempre hi apareixen Josep Ferrer Noguer, "domino" del mas Noguer de Sant Salvador de Bianya, i els Batlle, que parlen del "predecessor nostrum", Bartomeu, que fou el que creà el cens a la "comunitat de preveres de l'església de Sant Vicenç de Besalú. L'esmentada Úrsula és muller de Joan Ferrer Noguer, natural de Besalú, el parentiu del qual amb els de Bianya no consta. Sols es distingeixen pel seu origen. Hi apareix Jacobus Forn, prevere de Sant Miquel de la Miana.

Tot just acabada la guerra de Successió, és a dir, el 18 de juny del 1715, apareixen Úrsula Baltille i el seu marit Joan, el prevere Bernat Ferrer, rector d'Oix, signant con a "llyca y privada pensió", "amb promesa de millorar en 4 anys".

De l'any 1717, el 10 i el 16 de gener i el 27 de juny i 11 d'octubre, hi ha 4 documents signats pel notari de la baronia de Sant Joan de les Abadesses en acte de debitori de 220 lliures que fan els "cónjugues" Úrsula i Joan a favor de Josep Ferrer Noguer de Sant Salvador de Bianya i baronia de Sant Joan, bisbat de Girona en "Castrí Loci" d'Esponellà. És el camp nomenat "dels Cirers"; censos dels quals a Josep. El tercer és un altre "debitori" i el quart la creació d'un censal. Tots porten el segell del rei Felip V.

També el 6 de març del mateix any 1717 apareix Jaume Safont de la Cort Reial de Besalú com a procurador de Josep Ferrer Noguer, en rebuts "fahent" per dit Ferrer. Igualment, l'any 1720 es crea un censal per Batlle a favor de Josep Ferrer Noguer i l'u de desembre de 1723 consta una àpoca de 22 lliures firmada pel prevere Esteba Maura i Roset, beneficiat d'Olot, a favor de Josep Ferrer Noguer a la notaria de Joan Oliveras d'Olot, amb segell del rei Felip V.

Tots aquests documents mostren repetidament la crisi econòmica en què és trobaven els Batlle. La fredor dels documents no traspua els problemes personals, familiars o polítics que en foren la causa. Aquest moment històric (1705-1714) de la guerra de Successió i les seves conseqüències podrien ser la causa almenys llunyana de la davallada del patrimoni Batlle. L'indret tan arraconat on es trobava aquesta pairalia no ens consta que en fos perjudicat. Però

cal recordar que l'edifici del mas Batlle és just a la vora del camí que anava de Besalú a Argelaguer, cap a Olot, i per tant pas obligat de desplaçament de tropes i fou possible víctima d'anades i vingudes. La pròpia estructura del mas presenta la seva façana al camí bastida amb carreus escairats de pedra i sense obertures a l'exterior que recorden ben bé una muralla, amb un aspecte defensiu. Mentre que la façana oposada és envoltada d'una paret protectora que abasta un pati o corral amb les entrades i finestres, la cabanya i l'era són fora de protecció. A la llinda de la porta hi ha una inscripció mig esborrada amb data no llegible: "...CLIMENT", que sens dubte es refereix a alguna reconstrucció o ampliació. El finestral principal és emmarcat de pedres d'estructura gòtica i la columna central hi manca. Els baixos mostren voltes de pedra d'origen antic (la porta principal és de pedres dovellades).

Aquestes dades ajudarien a explicar com el patrimoni dels Batlle als inicis del s. XVIII i durant el curs de la guerra perd la seva força i l'endeutament amb els Ferrer Noguer de Bianya, que compren finalment el propi mas el 5 de juny de l'any 1723.

Anteriorment a aquesta venda, al curs dels anys 1722-1723 i encara 1728 i 1731, és a dir, al voltant 1723, hi ha un llistat de despeses signades pel notari Miquel Berga, de Besalú, però escrit en primera persona, és a dir, de Josep Ferrer Noguer: "A causa d'aplegar documentació que necessita i vol guardar". La cal·ligrafia és molt bona, pròpia d'una notaria. Porta el segell del rei Felip V. Aquest llistat de despeses detalla fins i tot el preu d'un full de paper, que és de 2 diners. El cobrament de la "senyuria directa" de 106 lliures i 18 diners barcelonesos a "son favor" pel cambrer del monestir de Sant Pere, Francesc Benet Cochs. Altra despesa per "lletres citatòries" i "invitatories" de la Reial Audiència per Ballazar Descatllar i de Bonaselva pel Prior de Santa Maria "baix el castell" (Any 1728). Altre "definitio" de "foriscapi" al mateix prior, on fa constar que Miquel Traver (pare de Magdalena) gaudeix de privilegi militar "als 8 de setembre de 1731". Josep Ferrer Noguer fa moltes "sumes d'aquestes despeses", demostrant la cura que tenia a aplegar documents referits a les seves responsabilitats.

El lligall corresponent a aquesta venda és voluminós, retolat: "Lligall de actas de la casa Batlla, fet per memòria". És el propi comprador, Josep Ferrer Noguer i Serradell, que explica el detall, antecedents i determinants d'aquesta operació fins l'escriptura, que és "llarga i treballosa".

El document en si mateix ens forneix noms de persones, de masos, de topònims, camins, rius, etc., alguns dels quals encara són vigents. Situa la

societat en un context remot subjecte a complicacions burocràtiques on apareixen fórmules jurídiques arcaiques que obliguen a una recerca interpretativa, com el “dret de fatiga”, “el dret valeyà”, el “dret dels desvalguts i ignorants”, el “foriscapi”, o “la senyoria directa”, esmenta “la Constitució de Montzó”, etc.

L'escriptura es fa a “carta de gràcia”, per tant, amb possibilitat de recompra dels béns venuts (excloent d'altres possibles compradors forans) amb moneda espanyola i igualment pels seus hereus. Per aquest motiu s'extremen totes les cauteles referides a l'estat dels béns que és venen a fi de tenir en compte les seves transformacions a l'hora d'aquesta possible recompra.

Els detalls, que semblen nimis, referits a la casa, afrontacions, conreus, instal·lacions, etc., reflecteixen els costums i la importància en la vida agrícola que conformava les rodalies de Besalú al primer terç del s. XVIII. Els documents són tan sols el testimoni veridic que en resta. Aquesta escriptura abasta 19 folis, escrita en llatí i català, amb cal·ligrafia molt clara. Signada pel notari de Besalú Miquel Berga. És no només el recorregut dels béns que es venen sinó també els drets legals que mantenen, que pertoqueuen als fills i per totes les repercussions de futur que comporta un document “a la carta de gracia”. Sembla talment que Úrsula no vulgui acomiadar-se definitivament del patrimoni familiar, que li resta almenys la possibilitat o l'esperança de retornar a la casa pairal. Els detalls que s'esmenten a l'escriptura són tant freds i formals que no deixen una escletxa per esbrinar les crisis per les quals han passat els Batlle.

La venedora, amb el seu marit Joan i el seu fill i hereu, vol satisfer els crèdits anteriorment contrets pels seus antecessors i la integritat dels contractes, censals... I “vendimus” en honor de Josep Ferrer Noguer, “major de dies”, de la Parròquia de Sant Salvador de Bianya, el mas “vocator Batlla”, de Besalú... ”lo trull de fer oli amb sa mola, la cabana, corral dels horts, la borda”... agregats... terres... vinyes. Les seves afrontacions amb el riu Fluvià, el mas Güell, Jaume Dalfó, mas Lladrera, mas Costa d'Agimon, Caules, rec del Molí, Torrent de las Grasas, en Jacint Gaffas, farmacèutic, el Magnific Concordi Llaudes, ciutadà honrat de Barcelona... ”empriu” per pasturar bestiar, de cabuda “2 parells de bous llauradors” i una cavalcadura de “bast”, “en lo temps de batre en lo dit mas els seus grans i les eugues se les haurase menester” (a canvi de poder “pacer a l'empriu”).

Pel que fa al “mas Pellatge”, situat a l'altra riba del riu Fluvià i sota el “mas Pujals”, el ven igualment, insistint que Úrsula n'és senyora útil, segons

consta als capítols matrimonials amb Joan Ferrer Noguier (natural de Besalú) firmats a la notaria de Miquel Orri d'Olot l'any 1699. Als mateixos capítols, el pare d'Úrsula diu que tenia aquests béns "d'antiquíssima possessió". Repeteix el "molí d'oli i el corral" pel preu de 1.900 lliures barceloneses, segons compromisos contrets anteriorment. Salva els drets de la senyoria directa del monestir de Sant Pere de Besalú,¹ del Prior de la Col·legiata de Santa Maria de Besalú² "Infra Castrum". Comprèn drets i servituds, foriscapis, les pensions i "prorrates", censals i laudemis.

El comprador apareix assumint compromisos matrimonials dotals de la filla, Maria Batlle, i el seu marit Benet d'Uzall per una "causa pia" de l'Il·ltre. capítol de canonges de Santa Maria de Vilabertran, d'altres censos pendents que enumera, i d'entre ells amb Magdalena Maholà, el mas Güell, la Col·legiata de Santa Maria de Besalú "infra castrum" i de la confraria de "Santa Maria del Monte Carmelo" de la parròquia de Sant Vicenç de la mateixa vila. Assumeix també l'aixovar personal de Maria, amb un complicat teixit econòmic propi del moment.

Segueixen les fórmules jurídiques lligant el document fins a les darres conseqüències de present i de futur. El venedors, conscients de tot això, ho aproven "in animas nostras, davant Déu nostre Senyor I pels quatre evangelis". Vicenç fa constar que és menor d'edat però "sapient per firmar". Tant ell com la seva germana Maria autoritzen la venda sabent que li correspon la legítima i renuncia al dret "velleya".

Repeteixen els béns que són objecte de la venda a carta de gràcia "nunc pro tunc", reconeixent el domini directe i foriscapi del reverent Francesc Casellas, canonge de de la col·legiata de Santa Maria "infra castrum" de Besalú, per 6 lliures, 10 sous i 10 denaris.

Signen el comprador, l'honorable Josep Ferrer Noguier, la venedora, Úrsula Batlle, i el notari Miquel Berga, en 5 de juny de 1723.

Aquestes escriptures posen el punt i final d'un patrimoni agrícola aplegat per la família Batlle anterior a l'esmentat pergami de l'any 1386 i que no

¹ L'abat de Sant Pere es deia "prelat" i tenia dret senyorial i jurisdicció criminal. El rei d'Aragó, comte de Provença i del Rosselló, Alfons II li concedí privilegi de "notariat" l'any 1275. (Del llibre de Dom Amand Sequeira, *Abadia Reial de Sant Pere de Besalú*, 1977, p. 44.)

² El primer prior fou Pere de Lluna (1371-1377), el futur papa Benet XIII. També en fou Joan de Margarit i de Pau, bisbe de Girona (1422-1484).

és, encara, l'origen dels Batlle. Cal, doncs, deduir que ja hi eren al s. XIII. Es podria comptar una durada de 337 anys, que assoleixen el seu punt de màxima expansió al 1656, amb l'extinció del mas Casellas, i continuada durant tot el s. XVII.

Aquest document resulta ser cabdal per als Ferrer Noguer, ja que la data coincideix amb la del casament de Josep amb Magdalena de Traver i Adroher, "donzella" del veïnat de "las Casas" de la parròquia de Maià. Als capítols matrimonials signats entre els nuvis hi consta que Miquel Traver, pare de Magdalena, gaudeix de "privilegi militar"³ i els signa el notari Miquel Berga el dia 2 de febrer de 1722. D'entre les estipulacions hi ha una "ordina-ta" de 1.200 lliures (doblonos) amb altres 4 apartats i condicions molt ben esti-pulades referides a la "seva esposa esdevenidora". Josep també diu que tant els capítols com els testaments i èpoques "són en mon poder".

Casats l'any següent, varen tenir 10 fills, tots nascuts a Sant Salvador de Bianya, i això vol dir que, malgrat haver comprat el mas Batlle de Besalú, encara no s'hi estaven.

Cal posar l'atenció en alguns dels fills de Josep i Magdalena, ja que representen amb les seves vides una visió i una expansió més enllà del seu entorn familiar o patrimonial. Assoleixen professions lliberals, ocupen espais nous, es desenvolupen lliurement. Són notaris, advocats, religiosos o militars. Ja no és tracta d'una família rural i estabilitzada sinó oberta i dinàmica. Tot i que el decret de Nova Planta retallà els sentiments i els drets, l'embranchida expansionista no s'aturà. Arreu de Catalunya es troben tantes edificacions datades, a la llinda de les seves portes, al llarg del s. XVIII, que sembla haver volgut marcar el propi afany de superació. El procés de la família Ferrer Noguer no és pas un cas aïllat, en trobem molts de semblats en altres indrets, amb un procés similar.

El fill gran nasqué al mas la Girona l'any 1725. Llorenç fou advocat. Magdalena es casà amb Joan Llaudes i Oriola, de Besalú. Francesc fou monjo benedictí a Besalú i morí al monestir de Sant Pau del Camp de Barcelona. Ponç fou notari de Girona. I el darrer, Ignasi, fou militar i serví a la marina de guerra: participà a les hostilitats amb els algerians, a les guerres contra els anglesos del 1779 i contra els francesos del 1793, la "Guerra Gran". Morí

³ El "privilegi militar" eximia de l'allotjament de tropes en cas de guerra. Tot i ser molt antic, es confirmà el 20 de maig de 1601. Es fa constar als ajuntaments per a la seva aplicació.

fadristera a l'Havana, com a segon comandat del vaixell El Asia, a causa de la pesta.

Josep, ja gran, 29 anys, després d'adquirir el "patrimoni Batlle" comprà la primera casa urbana de Besalú. Era l'any 1752.

Josep ha viscut la transformació de la seva família, la guerra de Successió, el decret de Nova Planta, s'ha casat i ha tingut 10 fills, ha viscut la mort del rei Felip V al 1746, amb l'nici del regnat del seu fill Ferran VI. La situació política ja és estable i encara li resten iniciatives per la que esdevindrà la seva darrera empresa.

Sempre a les fonts documentals esmentades (a la carpeta nº 4), l'escriptura de compra és la millor descripció del moment i també de l'indret urbà que es representa. El carrer d'Olot era llavors la carretera de sortida de la vila cap a Olot, que creuava la porta de la muralla, o "portal d'Olot". Aquest portal corresponia al tercer circuit emmurallat (ampliació del ja existent) de Besalú, construït pel rei Pere III el Cerimoniós l'any 1365. Dintre del circuit del mur i el carrer d'Olot hi havia velles construccions adossades i adjacents. Una d'aquestes pertanyia a la família Gayolà, i és la que comprà Josep Ferrer Noguera. La muralla condicionarà la casa des de llavors, i entre el veïnatge condicionant hi haurà també el monestir benedictí de Sant Pere de Besalú, fundat al s. X per Miró Bonfill, que durà fins a la desamortització dels béns eclesiàstics de l'any 1835 (quasi 9 segles).

La venedora de la casa pertany a una família que es troba en situació directament afectada per la guerra de Successió, el final de la qual la situa a Viena. Els Gayolà i Costa, addictes polítics a la causa de l'arxiduc Carles d'Àustria, el segueixen quan és nomenat emperador i resten al seu empar. La darrera representant Gayolà és Teresa, comtessa de Vilanova Gayolà i Costa, que l'any 1750 ven la seva casa de Besalú.

L'escriptura comprèn 5 documents, consta de 18 fulls i és signada pel notari de Besalú Miquel Ententas el 21 de juny de l'any 1752, escrita en llatí i català. Segell del rei Felip V.

LA CASA

Josep Ferrer Noguera i Serradell i la seva muller Magdalena Traver i Adroher, en el transcurs d'aquests 29 anys han tingut 10 fills i també problemes. L'herència dels Traver va ser molt complicada, objecte d'un plet, i sem-

bla que es va posar en perill el mateix equilibri matrimonial. El cas és que l'herència Traver no va arribar fins l'any 1745.

Un seguit de circumstàncies els encaminaren a establir la seva residència a Besalú, que fou el seu centre familiar amb la primera compra de la casa al carrer d'Olot i la tomba a l'església parroquial de Sant Vicenç.

L'escriptura compravenda de l'edifici és típic del seu moment històric. Els venedors són víctimes de la guerra de Successió. Tan sols 36 anys després del decret de Nova Planta, els Gayolà i Costa trenquen el seu antic lligam amb els béns de Besalú. A més, l'afer es complica per les circumstàncies personals de la venedora. Li calen 5 documents i 2 anys de procés fins a assolir la firma definitiva del notari de Besalú Miquel Ententas, el 21 de juny de 1752.

L'escriptura diu: venda perpètua d'una casa a la vila de Besalú, prop de les muralles i del portal d'Olot, que antigament havien estat dues cases. Comprèn també un hort i un pati propers als "abeuradors" del rec.

La venedora és la comtessa de Vilanova Gayolà i Costa, filla del comte Josep Vilanova Chiliarca, que fou coronel del regiment del comte d'Alcahuete, i de Maria Anna Chiliarca, baronessa, ambdós difunts.

La venedora és al convent de Santiago de les canongesses regulars de l'ordre de Sant Agustí i, amb el nom de Segismunda, religiosa professa del "vel negre". Ella, com a hereva dels seus pares, ven la casa de Besalú i "qualsevols" que tingui als regnes d'Espanya i França, però li cal l'autorització de la superiora, Ludovica Weisseberg, i de la resta de la comunitat. A aquest fi hi són convocades a toc de campana, com és costum en semblants ocasions, i en presència de Ramon de la Pedraza i Castillo, representant de S.M.C. i de cambra dels Supremes Consells d'Itàlia i Flandes. Signa a la seu apostòlica regnant el Papa Benet XIV i en nom de "ses sereníssimes majestats" Francesc I i Maria Teresa, emperadors dels romans i reis d'Hongria i Bohèmia. La venedora renuncia al "dret veleyà" i les signatures són a Viena el 7 d'abril de 1750.

Com veiem, són temps de l'imperi austrohongarès, a la família regnant del qual els Gayolà havien estat tan fidels. Possiblement, la seva darrera representant era encara tutelada per la família imperial.

A la comtessa de Vilanova Gayolà i Costa li calia obtenir poders per a realitzar la venda i ho fa mitjançant un altre document del 15 de juny de 1752 signat pel notari de Girona G. Martorell, pel qual nomena procurador Narcís Sala i Cella, beneficiat de l'església de Sant Pere de Galligans de Girona.

Segueix la descripció de la casa que es ven, ja esmentada, i diu que no pot pagar les "pluri opera necessaris" per al seu manteniment i que de no fer-

se esdevindria “inhabitabilis”. Repeteix que antigament eren “duo domus”, una de Casadevall i l’altre de Viader, i que era adjacent a sol ixent amb la casa de Cambó i Parrella. Que la venda abastava també un pati i un hort situats prop dels “abeuradors del rec”. Que l’horta tenia el dret immemorial d’un “cluell” per treure aigua de la “bassa”, inclòs el cens que gravava aquest hort, com el “dret de pas” del pati (encara vigent). La forma jurídica amb què es tracta a la venedora és de “senyora meva principal”. Aquest conjunt era anteriorment conegut com a “casa i horta d’en Gayolà”, al qual hi ha una referència en data 14 de mars de 1617, demostrant com la propietat dels Gayolà era reculada.

Encara el darrer document nomena un administrador “substitut”, que és Joan Labrús, prevere també de l’església de Sant Pere de Galligans de Girona i que, finalment signa la venda per 300 lliures barceloneses amb el notari de Besalú Miquel Ententas el 20 de juny de 1752. Són 12 folis en llatí, castellà i català. Segell del rei Carles III. Es respecta el dret foriscapi del monestir de Sant Pere.

Sembla clar que la casa no estava en bon estat, ja que el mateix comprador tot seguit fa obres a la teulada.

Al cap de 4 anys de la compra, Josep Ferrer Noguer mor, el 20 de juny de 1756.

De la mateixa data hi ha acta signada pel paleta Josep Domench, fuster Joan Coll i Joan Parrella, serraller, amb el llistat d’obres encomanades pel difunt. Són inestimables per comprendre les modificacions fetes a l’edifici original, ja per reformes o pel manteniment (“remiendos”) de l’edifici, adequant-lo als nous estadants. També pel seu import, que solament del primer és de 118 lliures. Els materials hi són igualment detallats. El document és lliurat pel notari Ententas el 5 de gener de 1756. Consta de 4 folis i segell del rei Ferran VI. Els interessats no signen perquè no saben escriure.

La vídua de Josep, **Magdalena Traver**, i el seu fill hereu, Jaume, aviat tenen l’oportunitat d’ampliar la seva casa comprant la limítrofe, a fi de conjuntar els espais.

Aquesta compra, feta l’any després de la mort de Josep, representa la segona fase i ampliació immediata de la feta l’any 1752. Sembla deduir-se que ja obeïa a una planificació establerta pels Ferrer Noguer d’assolir un espai més gran alineat al carrer d’Olot, i encara d’altres possibles dels nous adjacents, com finalment s’aconseguí.

La compra es fa mitjançant una permuta i l’entrega de 100 lliures. El venedor és Salvador Cambó i Parrella (fill i hereu d’en Jaume), que era serra-

ller. Les afrontacions marquen les següents dades: a “sol ixent” amb la casa de Corominas, sastre; a “mig dia” amb les muralles; a ponent amb la casa del comprador; i a “tramuntana” amb el prat de Sant Pere. Algunes d’aquestes dades són coincidents amb el cadastre de Besalú de l’any 1732. Entre aquesta casa d’en Cambó i les muralles hi havia un petit pati inclòs en la venda que tenia un gravamen per l’“Hospici dels Pobres” de Llers i que fou reclamat al comprador.⁴

Jaume Ferrer Noguer i Traver nasqué l’ any 1725 i és casà amb Maria Teresa Rivas i Ros, nascuda a la Bisbal. Allà tingueren la primera filla, Maria Antònia (que havia d’èsser posteriorment la muller de de Joan de Safont)⁵ i els altres cinc a Besalú. El darrer es deia igualment Jaume (nascut el 1765) i a les *Memorias* se’ n fa un llarg elogi: consta que fou doctor d’ambdós drets, soci emèrit de l’acadèmia de Dret Pràctic, assessor de l’acadèmia de l’Orde de Sant Joan i “de las encomiendas de los serenísimos Infantes”. El general Castaños (heroi de la “Guerra Gran”) li entregà el “cíngul militar” a Barcelona el 3 d’ abril de 1819. Visqué i morí fadristerm a Madrid.

Sempre a la carpeta esmentada, la n° 4, i per ordre cronològic, es troba l’escriptura de compra que fa Jaume d’una casa de Josep Riera, sastre, pel preu de 355 lliures i 3 sous el dia 14 de gener de 1774, signada pel notari Miquel Ententas i amb segell del rei Carles III. La casa objecte de compra confronta amb el prat de Sant Pere. A migdia, amb el camí que va del portal d’Olot als molins (muralla) i a ponent, amb la casa del comprador. Està gravada per un censal que administra la parròquia de Sant Vicenç del “bací de les ànimes del purgatori” i del “benefici de invocació del Sant Sepulcre”. El venedor renuncia a la llei “dels desvalguts i ignorants”, salvant el dret del domini directe i alodial del monestir de Sant Pere per “los lluïsmes, foriscapis i fatigas”. Signa el seu almoïner, Francesc de Còdol, el 14 de gener de 1774.

⁴ Aquest detall i altres estructures adjacents semblen mostrar l’existència de normes de seguretat defensiva que impedièn que els edificis fossin adossats a l’interior de les muralles i que obligaven a deixar un espai lliure. S’observa en altres indrets del tercer recinte.

⁵ L’antiga família Safont de Besalú ha estat molt ben estudiada. El fill de Joan i de Maria Antònia fou el conegut Joan de Safont i Ferrer Noguer, l’últim abat benedictí del monestir de Sant Pau del Camp de Barcelona, la biografia del qual el presenta com polifacètic: astrònom (autor d’una esfera copernicana), filòsof, teòleg...; com a polític, féu de mitjancer entre la ciutat de Barcelona i el general Espartero a les turbulències de l’ any 1845. I encara com a acadèmic de l’Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i després de l’exclaustració (per la llei de 1835) influí poderosament en el retorn de la universitat de Cervera a Barcelona.

Segons les *Memorias*, Jaume comprà “les Coves d’Ausinyà” l’any 1772, de 100 vessanes, les terres de “massó de Besalú” el 1780, la “senyuria” de 5 cases d’Argelaguer venudes per la família Gayolà i Costa, i encerclà la seva horta d’un mur de protecció. Pel que fa a la casa de Besalú, invertí 1.323 lliures en obres d’ampliació i adequació de l’edifici, ja que no sols hi visqueren sinó que hi nasqueren els seus fills. Aquest afer és detallat en una escriptura del 6 de juny de 1769, signada pel notari Manuel Ententas de Besalú, corregiment de Girona, que consta de 4 folis, redactada en català, amb el segell del rei Carles III.

Correspon a un memorial d’obres del mestre de cases Francesc Ortuña i el fuster Joan Coll per les obres “necessàries” fetes per encàrrec de Jaume Ferrer Noguer (sempre es fa constar que era familiar del Sant Ofici de la Inquisició) a la casa “contigua” al portal d’Olot per un import de 1.307 lliures barceloneses, 9 sous i 3 diners. El document esmenta cada obra i diu: “Ço es féu detall des del fonament fins a la teulada, una eixida, cuina, menjador, oficines que corresponen baix d’ells y quartos sopra”. Resumint, el mestre d’obres parla d’obrir fonaments en 6 jornals (a 5 sous per jornal), pedra per al balcó, 255 càrregues de calç, 1.530 “samals de arena”, 200 sacs de guix, “traginas y cavalcadura de pedra picada per les llindes”, 4.500 rajols (10 sous el cent), 1.500 teules.

El fuster parla de la “casa novament construïda” i l’import de balcons, finestres, armaris, sostres, 24 dotzenes de llates per a la teulada (a 5 sous la dotzena), 3.000 claus (a 3 sous el centenar) i un arbre comprat al mas d’Argelaguer per 25 lliures. El jornal de fuster és de 5 sous. Firmen l’època els testimonis, ja que no saben escriure.

Aquestes obres fetes per Jaume corresponen a la 2ª fase i són certament importants per a l’edifici, la seva consolidació i estructures, i marquen la continuïtat d’un projecte. El “bloc” de cases alineades al carrer d’Olot cap al prat de Sant Pere, comprades successivament, arribaran un dia a ser quelcom definitiu.

Jaume fou membre del tribunal del Sant Ofici de la Inquisició i degà regidor de la Vila de Besalú, administrant els “béns del comú”, on féu meritoris serveis, amb obres de caràcter públic que li valgueren el títol de noblesa com a “Ciudadà Honrat de Barcelona” concedit pel rei Carles IV el 14 de desembre de 1779.

Besalú té molts edificis amb llindes de pedra que tenen dates posteriors i demostren les reformes urbanes fetes a la vila com a resultat dels estralls

patits a causa de la guerra gran. Al cadastre de Besalú de l'any 1732 consta que Besalú tenia una tercera part dels edificis abandonats o malmesos. El sistema administratiu de "vegueria" va ser substituït pel de "corregiment". Cal recordar que a l'adveniment del rei Felip V, a més de les destrosses, calgué pagar tributs. La tasca de Jaume en bé del seu poble és d'embranchada i prosperitat, possible en una etapa de certa estabilitat

Consta, també, que fou "prior" de la venerable congregació de la Verge dels Dolors l'any 1758. Tot plegat demostra que era molt amatent per la seva vila nadiua.

Jaume morí l'any 1780 i fou enterrat al seu "vas" o tomba a l'església de Sant Vicenç. Eren les darreries del regnat de Carles III i inicis del del rei Carles IV.

El temps històric correspon a la fi del Segle de les Llums, el triomf de la raó, les dinasties franceses dels reis "Lluïsos" XIV, XV i XVI, del despotisme il·lustrat, de l'Enciclopèdia, les fastuoses corts, l'estil artístic més florit..

A Jaume el succeí el seu fill i hereu **Francesc Ferrer Noguer i Rivas**.

El seguit de documents que se'n conserven consta d'una escriptura del 16 d'abril de 1787 signada pel notari de Besalú Miquel Ententas i amb segell del rei Carles III.

El "magnífic" Francesc compra a Simon Armadà, sabater, que diu que no pot pagar els censals (que s'esmenten), que "no té altre camí que vendre" tota aquella casa que va del prat de Sant Pere, carrer d'Olot i que el propi comprador "vuy dia present" ha comprat a Llorens i la seva muller Anna Maria Rolf i Carreras (dia 20 del mateix mes i any). Serà per "lluïció i plena cessió als creditors meus". Les restants 200 lliures entregar-les per Sant Joan del mateix any. Renuncia a la llei que subvé els "desvalguts i ignorants per més de dos mitges del preu del valor de la casa, o altre auxili o dret". Salva la senyoria del monestir de Sant Pere, "lluïcions, foriscapis, firmes, fatigues, drets d'emprar o retenir, com altres drets qualsevols que es mostraren fer-se per capbreus o altres legítims títols... que ho posseeixin amb santa pau, tant en dret com en fet". El comprador accepta. "Els contraents, per la Constitució de Montzó juren que no han fet frau". La compra que fa Francesc correspon a la segona ampliació de la casa, tot continuant les obres encetades. Morí l'any 1788, sense descendència, disposant dels seus béns a favor dels propis germans, Tadeu i Jaume.

El panorama familiar planteja la continuïtat en la persona del més gran, en Tadeu.

És també un moment històric de canvi. La Revolució Francesa de 1793 té repercussió universal. Des de llavors entrem a "l'edat contemporània" i les seves conseqüències no tardaran a arribar al nostre país.

Les monarquies són ofeses per la mort del rei de França Lluís XVI a la guillotina i Espanya declara la guerra a França amb la coneguda "Guerra Gran" (1793-1795), a la qual són més actius els catalans per raó de veïnatge. Tots els intents contrarevolucionaris són febles enfront de la seva imparabile embranzida. I així s'entra al nou segle, que serà una altra etapa històrica també per als Ferrer Noguier.

La saga de tantes generacions d'hereus arrelats a la casa i al patrimoni es trenca. El nou hereu, Tadeu, té una professió, una vocació a la qual és fidel i que l'allunya en l'espai, però que no és incompatible amb les seves responsabilitats familiars.

Tadeu Ferrer Noguier i Rivas nasqué a Besalú i fou batejat a la parròquia de Sant Vicenç el 28 de gener de 1764 pel seu oncle benedictí Francesc Ferrer Noguier, degudament autoritzat. Als 15 anys ingressà a l'escola de la Marina de Guerra (Cartagena), fortament influenciat pel seu oncle Ignasi Ferrer Noguier, el prestigi de qual corresponia amb els propis mèrits. Les primeres operacions com a alferes de fragata són a la Mediterrània, amb transports de forces a Algèria i Orà, com també l'esquadra de l'almirall anglès Moore. Embarcat al navili Mexicano, els calgué ajudar a la ciutat de Toulon (França), que s'havia revoltat contra la Revolució Francesa. Toulon fou recuperada pel general francès Dagomier seguint les iniciatives del jove comandat d'artilleria que era llavors Napoleó Bonaparte.

Quan tenia 27 anys, el 1795, inicià el seu viatge de volta al món embarcat al navili Europa, a l'esquadra d'Ignasi Mª de Álava, amb ruta a les illes Malvines, el cap d'Hornos, Callao i Manila. El viatge tingué 11 mesos i 5 dies de durada. Romangueren a Manila, on Tadeu rebé els encàrrecs de fer el plànol del port i de fortificar la porta de terra de Cavite.

A conseqüència d'una tempesta al mar de la Xina (Macau), el seu vaixell fou malmès i li calgué transbordar al Montañés, a bord del qual féu el viatge de retorn a Europa pel cap sud-africà de Bona Esperança i Cadis, amb 4 mesos i 13 dies de durada.

Dos anys més tard, el 1805, té lloc el famós combat de Trafalgar i Tadeu era llavors tinent de navili embarcat en una "lanxa canonera" al cap Trafalgar. El comportament de la flota aliada és a bastament estudiat.

L'actuació de Tadeu li valgué un reconeixement escrit i ascendir al grau militar superior.

Aviat les circumstàncies històriques canviaren i el rei d'Espanya Ferran VII abdicà per imposició de Napoleó Bonaparte, que el substituï pel seu propi germà Josep, que ja era rei de Nàpols. Tot el país es revoltà contra la invasió francesa amb la guerra coneguda com a de la Independència (1808-1814).

En aquesta data Tadeu era al Ferrol cursant estudis superiors de la marina i li calgué abandonar-los per acudir a la seva base, que era a l'illa de Lleó (Sevilla). Tot passant per Madrid, trobà la ciutat assetjada i s'incorporà a la seva defensa fins a la capitulació, el 4 de desembre. Continuà 19 dies de camí fins a Sevilla que, finalment capitulà. Tadeu salvà les embarcacions properes però fou fet presoner pels francesos. Aconseguí escapar i retornar al seu destí.

El juny de 1812 fou nomenat Major General de la Marina a Catalunya, i des de llavors se'l troba actuant a Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Vilanova i la Geltrú i Tarragona..., amb responsabilitat molt forta. En un diari personal parla de serveis fets a convois des de Besalú a Tortellà, Castellfollit... A la zona de Tremp i Talarn, amb el Baró d' Eroles... un seguit de dades molt minuciosament reportades.

La "Pau General" s'esdevingué finalment i el 25 de mars Tadeu tingué "l'honor de rebre el rei Ferran VII", que retornava a Espanya per Girona, com a representant del "Cos de la Marina". Era el retorn del "Rei Desitjat".

La fi de la guerra és per a Tadeu l'inici de la seva vida familiar. Feia 21 anys que era fora de Besalú. Amb el seu germà mort, la casa havia estat ocupada per les tropes franceses i saquejada. Igual que la vila i tot el país, havia patit les conseqüències de la guerra, per a Besalú especialment punyent, car a la retirada la Grande Armée de Napoleó en volà el castell i part de la muralla i desaparegué el claustre del monestir de Sant Pere, entre d'altres malifetes.

Tadeu es casà el 22 de desembre de 1817 amb Dolors de Ciurana, de família mot arrelada a la Bisbal que gaudia de privilegi militar⁶ i per aquest motiu comprà una casa als batlle al carrer Raval, el 21 de juliol de 1819, per 3.000 lliures. Des de llavors ha estat una segona residència, alternada amb la de Besalú.

La Bisbal era el centre del patrimoni que Tadeu havia heretat i que abastava béns a l'Empordà. Allà nasqueren els seus fills, Joaquim (el 1819) i Josep M., que fou advocat i posteriorment oficial del ministeri de Foment a

⁶ Els Ciurana gaudien de "privilegi militar". El títol els fou lliurat l'11 de juliol de 1724 i consta al *Catálogo de Hidalguías* de l'Arxiu Històric Nacional de Madrid, publicat l'any 1920.

Madrid, casat amb Josefa Aguilar. Tot aquest procés obligà Tadeu a reordenar el seu patrimoni, els documents i deutes després de tant temps d'absència.

Des de llavors, els seus descendents seran en primer lloc professionals. L'estada a Besalú i la cura del patrimoni agrícola dependrà de llurs obligacions. El canvi es correspon també amb el procés general d'industrialització, comunicacions, etc. que marquen els nous temps i que afecten tota la societat noucentista. Aquest desplaçament afecta també els Ferrer Noguier.

Tadeu, en acabar la guerra, fou nomenat Comandant de la Marina a Barcelona i ascendit al grau de "Brigadier" de la Reial Armada. Pels molts mèrits assolits al llarg de 50 anys de serveis, el rei Ferran VII li lliurà el títol de noblesa i l'escut d'armes. A l'expedient corresponent hi figuren el seu "currículum" i l'"executòria" és troba a l'arxiu de la Corona d'Aragó de Barcelona, secció de la Reial Audiència del reialme de Ferran VII, volum. 1467, amb les condecoracions i detalls personals.⁷

El seu retorn a Besalú és festejat per la seva germana Maria Antònia, muller de Francesc de Safont i Pou,⁸ que diu al seu diari: "he donat un dinar en obsequi del bon arribó y particular gust de haber vist en est Vila, després de 21 anys de absència al Sr. D. Tadeu Ferrer Capità de navio de la l'Armada" ... es segueix al "plànol" de la taula i un llarg "menu".

Tadeu fou també un home molt piadós; demanà i obtingué de Roma el permís per celebrar missa a la capella de la casa de Besalú. Dedicà la "Font del Ferro" al seu patró Sant Tadeu, l'horta de Besalú a Santiago i un camp del mas Batlle a Nostra Sra. dels Dolors, sempre amb document escrit (Bassols 1824, on consten les seves condicions, títols i condecoracions)

A la carpeta núm. 4 de l'arxiu familiar, conjuntament amb d'altres escriptures esmentades, s'hi troba un full amb segell del Rei Ferran VII de 1820 que és un llistat d'obres que fa Tadeu a la casa de Besalú amb detall de

⁷ L'escut Ferrer Noguier és signat pel "rei d'armes de sa majestat catòlica" Julian de Zazo i Ortega i el descriu així: "1r quartell de la dreta: ferradura de plata sobre camp d'atzur, com el seu primer cognom. 2n quartell: una noguera sobre camp d'or que afegí el fundador de la casa des de temps immemorial. 3r quartell un castell d'or sobre camp vermell simbolitzant que l'origen de la casa Ferrer és d'Espanya. 4t quartell: una casa blanca sobre una muntanya d'atzur, simbolitzant el seu origen muntanyenc.

⁸ La família Safont o Çafont o Zafont de Besalú gaudia de privilegi de noblesa concedit pel rei Felip IV el 14 de desembre de 1676, pels mèrits assolits en ocasió de la recuperació del castell de Salses, al Rosselló, on intervingué amb despeses pròpies. Hi ha la descripció de l'escut.

la “cimentación del trozo nuevo” que correspon a la tercera fase d’ampliació i la “cambra ovalada”, d’entre elles (per un import de 21,87 lliures).

Tadeu morí a la Bisbal el 20 de febrer de 1827, havent fet testament a la notaria Pica de la Bisbal, establint hereu, i en tot s’atén a la llei de “mayorazgos” del 14 de maig de 1780. Des de llavors, les finques consten al registre de la propietat d’Olot (nº 287). Cal tenir en compte que tenia 64 anys i els seus fills eren infants de 7 i 9 anys.

Resumir la vida de Tadeu Ferrer Noguera i Rivas en les seves diferents vessants és difícil perquè va ésser intensa i polifacètica. Encara va veure les tradicions lliberals i absolutistes que decantaren la mirada vers el germà del rei Ferran VII, Carles, causa del proper conflicte dinàstic.

Joaquim Ferrer Noguera i Ciurana cursà estudis de dret i és casà amb Ignasia Carreras de Campa i Vellvespre (1827-1887), de família arrelada a Camprodon des de generacions.⁹ Tingueren una sola filla: Júlia.

Joaquim és el que acaba la casa de Besalú amb la 3ª fase que representava la façana lateral amb les habitacions de la planta principal que s’obren al jardí enlairat al seu mateix nivell. Aquesta façana representà aterrar una petita casa¹⁰ seva per esdevenir jardí continuat amb altre solar limítrof conegut per “antiga casa Guilleumas”, i aquesta seria la darrera fase.

El propi Joaquim explica en un detallat escrit el procés burocràtic per assolir la propietat de “el solar Guilleumas”, car corresponia a una casa enrunada per la guerra de 1793 i gravada per censals de la Confraria de Sastres de Santa Llúcia. També ho senyala amb un carreu de pedra exterior com a fita, que encara hi és.

Joaquim acaba la casa definitiva que és la culminació de les 3 ampliacions més el jardí, tal com es conserva avui, amb un procés que ha durat uns cent anys.

⁹ La família Campa de Camprodon eren de moltes generacions vinculats a terres muntanyenques i a les vicissituds històriques de la contrada. Gaudiu del títol de “Ciudadà Honrat de Barcelona”, concedit pel rei Felip IV el 30 de gener de 1675 per mèrits assolits a les guerres contra les tropes del rei de França Lluís XIV. L’escut Campa és troba a la lauda sepulcral del paviment de l’església parroquial de Camprodon.

¹⁰ Sembla que en aquesta casa hi visqué el conegut bandoler *Boquica*, Josep Pujol i Barraca. Les seves malifetes el portaren fins i tot a estar a sou de les tropes franceses durant la guerra de la Independència i s’hagué de refugiar a França. Posteriorment fou extradit, condemnat a mort i penjat a la forca a Figueres l’any 1815.

L'estructura unitària exterior, com la interior, és possible que fos prevista, en el qual cas fou fidel al projecte. O bé ell mateix trià els acabaments en un estil sobri que té les proporcions barroques i un punt d'equilibri romàntic o isabelí. D'aquest moment és l'únic plànol antic que es conserva de la planta principal i jardí.

El jardí és considerat com a continuació de la casa, alineat a l'exterior amb el prat de Sant Pere amb barana decorada de balustres d'estil clàssic. A ponent amb la pròpia muralla. Té el traçat simètric amb la porta d'accés, de forma que l'eix de la casa es continua al jardí i l'arbre central, el "magnolier", ho és també de la casa. Les portes són coincidents, de llum a llum de les façanes.

Joaquim té igual cura pels interiors i és comprova que res no és improvisat, que són previstes totes les possibilitats i gran part de la decoració és, encara, d'un noucentisme romàntic conegut com "isabelí" i àdhuc "italianitzant". El romanticisme viu llavors el seu punt àlgid afecta a totes les arts com a totes les manifestacions de la vida arreu d'Europa. Joaquim i Ignàcia són del seu temps, tant pel que fa a la casa com al seu contingut.

S'acompanyen notes i factures de les obres fetes, preus, materials, descripcions, documents fins al 1860, data final. Llistats i dades il·lustratives en tècnica i materials constructius del moment, que permeten d'identificar-les i poder fer una lectura de l'edifici. Joaquim, com a advocat, aplegà la documentació del patrimoni familiar, l'ordenà, numerà encarpetà i retolà amb tota cura, i és gràcies a ell que gaudim de la informació notarial que ha arribat fins avui.

Escrigué un *Tratado Sobre el Cultivo del Sordo*. Però el més important són les *Memorias*, resum de la història familiar. Són escrites en castellà, car la Renaixença no havia arribat encara. Són llargues, amb el típic estil del s. XIX: hi fa comentaris personals, dóna consells, expressa conviccions religioses que traspuen el romanticisme del s. XIX.

Joaquim visqué les guerres carlistes tot defensant la seva casa de Besalú del risc de ser fortificada i per tant, objecte d'atacs. Cal recordar que era limítrof amb l'antiga dependència del monestir de Sant Pere, anomenada "la casa a l'Abat", afectada per la desamortització de l'any 1835. Aquest edifici sí que fou fortificat, i a les darreries de la guerra el cabdill carlí Savalls, a l'abandonar-la, la incendià.

L'espai enrunat es repartí en tres solars, dos dels quals foren edificats amb sengles cases alineades tal com les veiem avui i que en aquell moment

canviaren l'emblemàtic espai urbà del prat de Sant Pere. Finalment, el tercer solar fou comprat per Joaquim, el 20 de maig de 1882, a Maria Traver (que el tenia procedent de la desamortització) i signat pel notari Gaffas de Besalú.

L'interès de dit solar fou per "vistes", car era limitrof amb el jardí i romangué així fins molt més tard.

A causa de l'esmentada guerra, Joaquim i la seva família varen fer estada a Perpinyà, cosa que alhora permeté completar la formació de la seva filla Júlia.

Joaquim morí a Besalú l'any 1887.

Resum de dates de la casa:

1 ^a	Fase o de compra de la casa	Gayola.....	1752
2 ^a	"	"	Cambó.....1756
3 ^a	"	"	Armada i Rolf.....1787
4 ^a	"	"	solar Guilleumas1860.....jardí.

Total del procés: 108 anys

De la primera data fins a l'any 2002 són 250 anys de continuïtat.

Júlia Ferrer Noguer, nascuda a la Bisbal el 10 de març de 1865, és la dona en qui recau l'herència dels Ferrer Noguer en una saga d'11 generacions. En ella s'escau el fet d'unir dues famílies originàries de la Ferreria de Sant Salvador de Bianya, bifurcades al s. XVII. Passats 200 anys, es retroben al casament de Júlia amb Xavier de Ferrer¹¹ i Lloret, representant de la branca principal. Ambdós pertanyien a famílies veïnes, parentes i amigues.

Els treballs de fixació donaren lloc a Xavier Ferrer d'importants troballes arqueològiques a les ruïnes de l'antiga "Empòrion", que foren l'origen del posterior museu (les peces trobades per ell són al Museu d'Arqueologia de Barcelona).

Xavier féu la llicenciatura de Ciències Exactes a la Universitat de Barcelona i seguidament la d'enginyer "de Montes" (actualment, de Forestes)

¹¹ De la Ferreria es desplacen a Sant Joan de les Abadesses, i en data d'agost 1617 és lliurat a Lluís Ferrer l'escut d'armes que signa el "Rei d'Armes" Julián de Zazo i Ortega, segons descripció: una ferradura d'or sobre camp d'atzur. Posteriorment, en Josep Maria Ferrer i Folcrà prengué part molt activa a la guerra contra els francesos, el 1693; fou fet presoner a Castellfollit, d'on escapà. A la guerra de successió els Ferrer recolzaren la causa de l'Arxiduc d'Austria que els concedí el títol de "Cavallers de Gràcia", però que el rei Felip V no reconegué. Finalment fou el rei Carles IV que el 14 de novembre de 1791 des de l'Escorial els concedí nou escut: una àliga d'or sobre fons d'atzur impugnant a la grapa dreta una ferradura i a l'esquerra un estel d'argent (Arxiu general de Simancas).

a El Escorial (Madrid), amb un currículum professional molt estudiat, sobretot per haver estat l'autor i executor del projecte de fixació de les dunes d'Empúries i del Montgrí (Girona).¹² La seva tasca fou reconeguda per la premsa contemporània i pel parlament espanyol. Per una reial ordre fou guardonat amb la Gran Creu d'Isabel la Catòlica el 5 de març de 1896.

Tant Júlia com el seu marit gaudeixen de biografies publicades i a bastament conegudes. Per motius professionals tingueren una vida itinerant, fent llargues estades a la Bisbal i més curtes a Besalú. Malgrat això mantingueren i reforçaren fortament la seva vinculació a la casa i al patrimoni. Fundaren al seu punt més alt una capella dedicada al Sagrat Cor de Jesús a l'antic Puig Cornador,¹³ on es celebra un aplec anyal que ha perdurat fins avui. És una prova de la seva religiositat. Igualment amatents als problemes socials del seu temps, a la Bisbal donaren als P.P. franciscans un convent procedent de la desamortització per a l'ensenyament dels nens i a Besalú cediren una part de la seva pròpia casa al germans maristes pel mateix fi i que mantingueren fins l'any 1915. Estimaren així l'ensenyament com a promoció bàsica de la persona i com a motor del progrés humà i social, amb una visió moderna i avançada al seu temps, car llavors l'ensenyament públic era quasi inexistent.

El patrimoni agrícola s'enriquí amb una "rajoleria" que feren al mas Costa amb la terra argila del lloc, l'aprofitament del sotabosc i de l'aigua mitjançant un petit aqüeducte, segons el sistema llavors vigent.

La casa de Besalú assolí la novetat de la instal·lació elèctrica, que fou per cambres successives.

Tingueren tres fills que moriren a la infantesa, tres filles que abraçaren la vida religiosa (ensenyament i "germanes dels pobres") i dos de casats, que foren els seus continuadors. La cadena d'hereus es trenca. La visió de Júlia ja no és la mateixa. Al repartiment de béns s'adjudica la casa de la Bisbal al fill Lluís Ferrer i Ferrer Noguer, que fou advocat, es casà amb Joaquina Torró i visqueren sempre a la casa de la Bisbal amb part del patrimoni familiar, que es manté actualment amb la filla, Núria de Ferrer i Torró, Vda. Molinas.

¹² L'any 2000 es celebrà el centenari d'aquest esdeveniment científic amb una exposició didàctica a Torroella de Montgrí. També fou objecte de publicacions dels Enginyers de Forestes de Girona.

¹³ Es deia Puig Cornador, car s'hi tocava el corn per aplegar el sometent en temps de guerra. Aquesta capella fou la primera dedicada al Sagrat Cor de Jesús en tota Espanya.

Júlia i Xavier moriren a Barcelona l'any 1909. La seva curta i intensa vida cavalca entre la fi del s. XIX i inicis del XX. Temps de canvis, especialment marcat a Catalunya per les arts, les lletres, la indústria, però amb una determinada estabilitat política. La Renaixença, el Modernisme, la puixjança econòmica industrial no era encara renyida amb la tradició, tot i que el medi rural i l'urbà esdevenen ja diferents.

La casa de Besalú recaigué en la filla **Maria Josefa de Ferrer i Ferrer Noguer** (1886-1958), nascuda a Lleida, on era destinat el seu pare a la Confederación Hidrológica Forestal de la Cuenca del Segre y Pirineos Orientales. Ella i els seus cinc germans quedaren orfes d'ambdós pares quan eren encara menors d'edat, l'any 1909.

Maria Josefa es casà l'any 1915 amb Francesc del Pozo i Travy, de família de militars des de feia tres generacions. Nascut a Can Travy de Palau (Cerdanya) l'any 1881, passà la primera infantesa al Castell de Figueres, on el seu pare era destinat com a coronel d'artilleria. Cursà els estudis d'Infanteria a l'Alcázar de Toledo i els d'Artilleria a l'acadèmia de Segòvia, durant 5 anys, amb posteriors destinacions a Menorca i Barcelona, des d'on fou enviat al Marroc. Actuà a les campanyes de guerra per dos cops, els anys 1909 i 1911, on va estar present amb la seva unitat als coneguts combats del Barranco del Lobo i El Gurugú. Cal recordar que aquesta guerra fou com un malson de llarga durada, un car tribut que engolia moltes vides i energies.

Destinat al regiment de Girona, hi romangué fins a la proclamació de la República l'any 1935, quan es retirà de la vida militar acollint-se a l'anomenada Llei Azaña.

La destinació a Girona facilità les estades familiars a can Ferrer de Besalú. Maria Josefa i Francesc estrenaren l'automòbil Ford que amb el temps esdevingué emblemàtic de les noves comunicacions. Calgué, doncs, fer un garatge (mot absolutament nou). I aquí entra el solar oblidat, limítrof amb el jardí, que restava encara intacte de les ruïnes conventuals benedictines expropiades l'any 1835 i posteriorment comprades pels Ferrer l'any 1881.

L'edificació assolí el nivell del jardí existent i s'alineà amb balustres iguals, tal com és avui. El sostre del garatge esdevingué una terrassa que engrandí el mateix jardí. La façana, doncs, del prat de Sant Pere s'allargà fins a Can Coll.

Per tots aquests motius Can Ferrer assolí una nova vitalitat i la família és vincula encara més amb la vila. Hi són anyalment a l'aplec del Sagrat Cor. La vella tartana encara hi puja cada cop més endarrerida per la "velocitat" de

les motocicletes fins arribar-hi els propis cotxes, que enfilen la muntanya per aquells que no poden fer-ho a peu.

Durant la guerra “dels tres anys” (1936-1939), que trasbalsà tot el país, Can Ferrer fou ocupada per una caserna de l’aviació militar i expoliada, igual que la capella del Sagrat Cor. La família es dispersà. Francesc, tot i no haver-se sublevat perquè estava retirat, fou empresonat al vaixell-presó Uruguay i al castell de Montjuïc de Barcelona. Posteriorment s’incorporà novament a l’exèrcit i es jubilà per edat amb el grau de coronel.

A la postguerra calgué molt de coratge per assolir la seva recuperació amb medis limitats. Com a tot el país, va caldre superar els traumes i la situació econòmica.

Maria Josefa va ésser per molt anys priora de la Venerable Congregació de Nostra Senyora dels Dolors de Besalú. Francesc, iniciador dels Amics de Besalú i el seu Comtat el 1958, la tasca dels quals ha estat el gran impuls que la vila necessitava. Ambdós han donat sentit de continuació a una llar. Hi han celebrat esdeveniments no solament familiars sinó d’altres relacionats amb la vida cultural i turística de Besalú, restant sempre oberts a noves possibilitats.

Les remodelacions fetes a Can Ferrer han intentat rendibilitzar l’espai, però no n’han afectat l’estructura externa ni la interna, adequant-la solament a les comoditats que la fan més habitable.

Can Ferrer continua amb els fills i els néts. Enguany, 2002, és el seu 250è aniversari, però el lloc, el mas, ja hi era. Besalú va atraure i ha fet seva una família, l’ha arrelada i l’ha fixada. És una pairalia de Besalú.

L'EDIFICI

Algunes dades tècniques extretes del treball inèdit fet per l’arquitecte Francesc de Mir l’any 2000.

L’edifici està situat dins del “Conjunt historicoartístic de Besalú”, declarat el 10-XI-1964 i, per tant, subjecte a la seva normativa.

Posteriorment es redactà el Pla especial, que consta d’una part documental i una de tècnica. Ambdós faciliten la informació sobre Can Ferrer, que cataloga individualment i li dóna protecció especial. Tot i que les primeres notícies és troben al propi arxiu de la casa i al Cadastre de Besalú 1732, són detallades fins al punt de poder fer un seguiment en dates, materials, preus, criteris tècnics, funcionals, etc.

En conjunt, la casa es compon d'un sol cos lineal rectangular aïllat, amb planta baixa, dues plantes, badius, amb eixida i jardí enlairat.

L'edifici està construït amb murs fets amb carreus de fàbrica de pedra de riu lleugerament devastada, agafats amb morter de calç i voltes rebaixades. La configuració i el gruix dels murs correspon als mateixos de càrrega dels edificis anteriors. Les voltes segueixen la configuració de les cambres fins a assolir formes rectangulars, el·líptiques o circulars. Les façanes planes responen a un criteri unitari, amb obertures ordenades amb eixos verticals. A la planta principal els balcons són de llosa de pedra de cantó motllurat i baranes de ferro. Els de la segona planta són plans amb balustres de ceràmica. La coberta és a tres aigües. El ràfec és el mateix per tota la casa i està format per tres filades de teula en voladís.

El conjunt d'edificis que formen Can Ferrer varen estar condicionats pel circuit emmurallat de la vila, al sector de ponent, el portal de sortida, el camí de ronda que mena als molins. La part més antiga correspon a la casa Gayolà, comprada l'any 1752. Els seus baixos encara permeten una lectura, per haver-se mantingut les estructures originals habilitades solament per serveis auxiliars. La més remota correspon a una volta de pedra amb encanyissat, possiblement relacionada amb el mateix mur de la vila al s. XIV. La resta són voltes "catalanes" amb "llunetes" de l'estil constructiu del s. XVIII.

El celler es comunica amb la volta descrita mitjançant una porta. Hi ha dues piques de pedra per contenir oli. La seva mida és més gran que l'esmentada porta, per la qual cosa és difícil d'entendre com arribaren a aquest lloc; la seva capacitat sembla superior a les necessitats de la casa i patrimoni que es coneix dels Gayolà i no justifiquen la seva existència, el qual fa suposar que eren anteriors a la pròpia casa Gayolà. Per tant, una de les peces més antigues de la casa. Al mateix nivell hi ha també, un antic pou d'aigua "guixosa".

L'alçària del sostre a la planta baixa és encara l'original, donat que la reforma que varen fer els Ferrer no va afectar els forjats. Als "baixos" s'observen els murs de càrrega amb els seus nivells originals. També s'observa que l'alçària d'aquesta planta fa més de 4 metres, que resulten excessius per un habitatge i això fa sospitar que els nivells de la casa podrien estar relacionats amb els nivells de la muralla.

El sector més vell està separat de la resta mitjançant un passadís d'un metre d'amplària format per dos murs de pedra de més de 50 cm de gruix (un dels quals desapareix a nivell de la primera planta per innecessari). El seu ori-

gen podria ser la separació de dos edificis independents que foren englobats en un de posterior.

La façana del carrer d'Olot (a nivell de baixos) és pràcticament cega i els seus forats no guarden relació amb les obertures de la primera planta, el qual fa pensar que aquest mur va ser respectat a la reforma de la casa Gayolà i correspon a la part més antiga.

A la façana del carrer dels Horts, les habitacions tenen el paviment situat a més dos metres sobre la rasant del carrer, amb murs de més d'un metre de gruix i obertures petites que recorden que el seu origen està en la muralla construïda pel rei Pere III el Cerimoniós el 1365.

També a la planta baixa s'hi troba un mur de pedra que travessa tota la casa fins a la paret de la cisterna (jardí), el qual confirmaria la idea que les construccions "velles" restaven separades de la muralla mitjançant un espai o pati i que es reflecteix a les afrontacions que consten a les escriptures.

Possiblement no va ser fins el 1714, amb la fi de la guerra de Successió, que s'autoritzà d'edificar, no només els "patis", sinó sobre la mateixa muralla. Així ho van fer els Ferrer Noguier. Encara ara des de l'exterior es distingeix el nivell d'alçària de l'esmentada muralla amb la diferent construcció que correspon a la paret de l'edifici.

La resta dels baixos comprèn les quadres, el rebost, el forn, la cotxera i llenyer, etc.

La porta d'entrada està formada en arc rebaixat de pedra dovellada. La porta de fusta és decorada amb motlures en relleu i s'articula amb potents golfos, preparada per posar-hi una barra transversal i reforçar-la en situacions d'emergència. L'entrada està protegida amb sengles pedres dobles, guarda-rodes de l'entrada de carruatges.

El paviment és de grans lloses de pedra notablement malmeses pel trànsit de les cavalleries per entrar a la cotxera i a les quadres. El sostre és de volta rebaixada.

L'escala és de pedra grisa i arrenca entre tres arcades de mig punt sobre pilastres de rajols simulant columnes estriades decorades amb capitells de guix que recorden l'estil pompeïà. L'escala en forma d'ela mena a la primera planta i a la segona, de factura més senzilla, amb enllumenat zenital.

La 1ª planta, destinada a habitatge, té les dependències comunicades per una doble circulació longitudinal que travessa l'edifici de banda a banda entorn de l'escala. La part més antiga és alhora la més "domèstica". Els sostres són de voltes, amb "llunetes", la decoració austera i la fusteria molt massissa: abasta

el rebedor, “menjador petit”, amb xemeneia cantonera. Està moblat de forma i estil variat i decorat amb atuells antics de cuina, ceràmica i gravats. La cuina ocupa un angle de l'eixida, té xemeneia i manté l'estil rústec i funcional.

Segueixen dos dormitoris i un altre de més gran que al plànol antic tenia alcovat i posteriorment fou suprimit, formant dues habitacions. El mobiliari és d'estil barroc català. Té volta quadrada amb fris recorregut, paviment vermell hexagonal tipus “Poblet” i balcó al carrer dels Horts.

El despatx pertany també a la part antiga, és de planta i volta quadrada de fris recorregut i balcó al carrer d'Olot. Hostatja llibreries amb l'arxiu familiar i és decorada amb plafons que presenten armes antigues de col·lecció. Havia estat decorada amb pintures de tons blaus de requadre. Després de l'any 1939 no és pogué restaurar i fou pintat llis.

El despatx comunica amb la cambra ovalada (esmentada ja a l'època de Tadeu), el seu nom fa referència a la forma elíptica de la volta amb fris recorregut que l'emmarca. El paviment és de rajola vermella hexagonal. Té un balcó obert al carrer d'Olot i un altre que s'obre a l'eixida amb un llindar amb la data de 1575, creu central i l'anagrama “A C”.¹⁴

La decoració és de paper pintat, amb quatre figures femenines situades a les cantonades arrodonides. El sòcol és de paper. El mobiliari és variat, però hi domina l'estil romàntic italianitzant. Tot i que havia estat dormitori, fa més de 90 anys que esdevingué menjador pel fet de tenir més capacitat que el petit. Sembla que durant la guerra carlista s'hi hostatjà un general i per aquest motiu li quedà el nom de “cambra del general”

La 2ª planta hostatja la biblioteca familiar, que està situada en una habitació coberta per volta, té una finestra al carrer d'Olot i el paviment és de rajola senzilla. Està revestit de prestatges i llibreries que guarden pergamins, revistes, llibres, documents, etc., degudament classificats pel sistema decimal. Actualment, aquesta segona planta és repartida en tres habitatges.

Des de finals del s. XIX fins al 1915 fou cedida als germans maristes i la seva escola per a l'ensenyament dels nens de Besalú. Ha sofert altres destinacions fins arribar a la que té avui.

Els badius, que arriben a tenir tres metres d'alçada, no tenen cap ús especial i disposen d'una finestra que dóna accés a la coberta.

¹⁴ Aquest anagrama, A.C., podria dir “Anno Christi” o tal volta “Antoni Casadevall”, propietari anterior dels Gayolà, esmentat a les escriptures.

L'estructura mostra també les diferents fases de construcció de la casa i ha estat objecte de nombroses obres de consolidació i manteniment en el curs del temps.

La casa vella va ser ampliada per afegir-hi la sala gran i els dormitoris del jardí.

La part més moderna de la casa es va adaptar a l'anterior de forma molt ben aconseguida per formar un conjunt unitari. Les obertures interiors són alineades en grans eixos que permet assolir la llum que entra per les quatre façanes. La decoració i els acabats són més complets i elaborats. La fusteria correspon a models diferents. Els balcons i portes tenen plafons decorats en colors i games molt estudiats, al gust romàntic, que demostren el refinament al què havien arribat els costums a mitjans del s. XIX.

La sala gran, típicament catalana, és la més representativa de la casa. Té una volta de doble curvatura, una alçada de 6 m, i és decorada amb un fris recorregut. Té balcó al carrer d'Olot i quatre portes que es miren i altres dues que comuniquen amb les habitacions de migdia i capella, respectivament. Les parets estan decorades amb un sòcol d'imitació marbre feta amb mangres i negre de fum, que es completa amb plafons perimetrals pintats, decorats amb paper retallat formant garlandes de flors, remarcant la volta i les sobreportes, de gust romàntic de mitjans s. XIX, relativament ben conservat. El paviment es hidràulic, fet per Escofet de Barcelona al gust dels anys 1920 (igual que el rebedor). El mobiliari ha sofert moltes variacions al llarg del temps.

L'actual és variat, constituït per peces d'estil Lluís XVI, isabelí i imperi. Del sostre penja un llum de vidre de 16 braços que fou per a candeles i ara és adaptada a la llum elèctrica. És el centre de la casa, punt de trobada i de distribució. Comunicant amb la sala, la capella té el paviment més alt per recolzar-se a la volta de l'escala, el qual li aporta mes relleu.

L'habitació és petita, proporcionada. L'altar barroc fou cremat l'any 1939. L'actual, molt senzill, està presidit per una imatge de talla de la Mare de Déu dels Dolors, de devoció molt "bisuldunenca", i una relíquia del Lignum Crucis. Té entrada pel passadís que va a migdia. Aquesta entrada encarada a la porta-comunicació amb el dormitori adjacent li permetia seguir la celebració de la missa en cas d'un malalt.

La sala comunica amb l'habitació més propera al prat de Sant Pere, que és de volta quadrada amb doble curvatura i fris recorregut. Té balcó al prat i sortida al jardí. El paviment és fet exprés per un ceramista de la Bisbal (Pere Pasquals i Francesc Mercè, 18-VIII-1862), amb colors blau, blanc i vermell,

molt vistós. Actualment és moblada per un conjunt d'estil isabelí i llit amb cortines.

La sala comunica amb la "saleta rodona", que serveix de pas cap al jardí. Els quatre angles arrodonits donen lloc a una planta rodona que està coberta amb una cúpula esfèrica. Les parets és decoren amb un basament pintat, quatre plafons amb motius florals emmarcats amb pilastres i que suporten una cornisa motllurada que serveix de base a la cúpula. Té una xemeneia enfrontada amb la porta de miralls que comunica amb l'habitació adjacent. La sortida al jardí es fa tot baixant dos esglaons de pedra. Està moblat per un piano i envoltat de 6 butaques isabelines i faristol.

El paviment és fet a mida pel mateix ceramista de la Bisbal que va fer el paviment de l'habitació daurada, té forma de rosassa de colors en degradació fins a assolir el límit de la paret.

L'habitació de la saleta rodona gaudeix de l'espai que alliberen les cantonades arrodonides de la saleta, que antigament es feien servir com a "lavabos" i armaris i avui estan actualitzats, té una finestra al jardí, el sostre és de volta i decorat senzill. És moblada d'un llit d'estil imperi i la resta són mobles isabelins.

Les habitacions de ponent corresponen a una saleta petita, a una habitació gran de planta quadrada coberta amb volta de doble curvatura i fris recorregut. Té balcó al carrer dels Horts i sortida al jardí, és moblada a l'estil modernista-alfonsí i amb decoració molt marcada.

Comunica amb una saleta petita i confortable moblada amb "tresillo" isabelí i peces adequades. Havia tingut també un petit alcovat que ha estat reutilitzat com a cambra de bany.

La decoració i el mobiliari de la casa han sofert tants canvis com persones que l'han habitada, però tot i això hi trobem nombroses peces heretades de la família o famílies. Predominen l'estil isabelí i l'imperi, si bé n'hi ha de barroc, Lluís XVI, modernista i "Tonet", de la majoria dels quals se'n coneix la procedència

Els quadres signats per generacions més properes són marcadament modernistes, si bé n'hi ha de més antics. Els gravats i dibuixos són també nombrosos, de caire històric. Llums de cristall adaptats per a llum elèctrica i alguna, àdhuc, més moderna que fou per gas o petroli. En general l'enllumenat ha estat reforçat darrerament amb focus a les voltes.

Hi ha també fotografies de família emmarcades, vitrines i objectes d'un cert interès. També armes antigues aplegades com a records de llocs i fets. En conjunt, reflecteix la personalitat dels que habitaren Can Ferrer al llarg del temps.

El jardí enlairat, fet sobre cases enrunades, aprofità el desnivell i profunditat propera a la muralla, destinant-lo a cisternes. L'aigua de la teulada fou molts anys d'ús domèstic, fins a l'arribada de l'aigua corrent.

La superfície es distribueix amb un centre format per parterres de gust romàntic semblants a d'altres de contemporanis molt dibuixats, i un passadís perimetral amb bancs de pedra pavimentat amb llosa de pedra de Banyoles que permet l'aprofitament de l'aigua de pluja.

Amb el pas del temps els parterres han estat absorbits per l'ombra dels arbres: dos til·lers i un magnolier (de profunda sentor).

Al plànol antic hi figura també la pèrgola d'estructura de ferro que dona suport a una glicinina que fa ombra tot l'estiu. La paret-façana al prat de Sant Pere és acabada amb una filera de balustres d'estil clàssic.

Actualment els arbres del jardí, amb el seu gran brancatge, ocupen part de l'espai del prat i amb la seva fresca verdor contribueixen poderosament a l'harmonia del conjunt.

El magnolier és l'arbre dominant i emblemàtic: centre i eix. Li han calgut molts anys per assolir més alçària que la teulada. En arribar-hi, s'ha badat. De llevant fins a ponent pot seguir el curs del dia i de la nit. No li cal més verticalitat i brota amb renovada força. Floreix al juliol i la flor s'obre i perfuma fugaçment. L'arbre manté el seu fullam lluent tot l'hivern. Té quelcom de permanent: abraça la terra amb les arrels, el cel amb les branques i en fa un àmbit humà.

Vitalitat, continuïtat, actualitat... és el que entenem també per família. Cada llar aporta quelcom a la petita història del lloc on es desenvolupa. Té el seu propi protagonisme, que és alhora el col·lectiu: el d'un país que s'hi reflecteix.

Besalú, hivern del 2002

BIBLIOGRAFIA

Bàsicament, el Fons a l'arxiu propi de la casa Ferrer Noguier de Besalú.

Memorias inèdites de Joaquim Ferrer Noguier i Ciurana (1860).

Recull de dades de la família Ferrer, treball inèdit de Miquel de Ferrer (any 2000).

MONTSERRAT DEL POZO FERRER, *Els Ferrer, una antiga família de Bianya*, Publicació del Amics de la Vall de Bianya (*Jornada d'Estudis sobre les terres de Bianya -12 d'octubre de 1989*), Impremta Delta, Olot.

- FRANCESC DE MIR, arquitecte, *El centre històric de Besalú. Treball urbanístic*, Publicació d'Amics de Besalú i el Seu Comtat - Patronat Francesc Eiximenis, Impremta Delta, Olot, 1989.
- MONTSERRAT DEL POZO FERRER, "Tadeo Ferrer, marino ilustre de Besalú", *Tercera Assemblea d'Estudis sobre Besalú i el seu Comtat (Olot 1976)*, Patronat Francesc Eiximenis, Impremta Aubert, Olot.
- MOSSÈN JOAN PAGÈS I PONS, "La Ferreria", dins *Aproximació a la història de la Vall de Bianya*, vol. IV, Gràfiques Alzamora, 2001, p. 22.
- ANTONI VILADEVALL S.J., *Un modelo de caridad. Notas biográficas de Julia de Ferrer*, Impremta Subirada, Barcelona, 1909.
- MONTSERRAT DEL POZO FERRER, "La família Campà de Camprodon, la seva vinculació al benefici de Sant Tomàs i els seus drets de gallors", *Actes de la 7ª Assemblea d'Estudis sobre el Comtat de Besalú (Ripoll, 1996)*, Patronat Francesc Eiximenis, Impremta Delta, Olot.
- DALMIRO DE LA VÁLGOMA Y DÍAZ VARELA, "Los Ferrer de Besalú", *Rumbo (revista de la mar y de los barcos)*, nº 22, julio 1950 (año III).
- MANUEL ORTIZ DE LA VEGA, *Las glorias nacionales*, Editorial Tasso, 1853. (Al seu apèndix, "Templo de las Glorias Españolas", p. 85, fa la biografia de la família Ferrer, remarcant el seu origen a la Ferreria de Sant Salvador de Bianya.)
- MONTSERRAT DEL POZO I DE FERRER I MARISA MOLINAS I DE FERRER, *Xavier de Ferrer al centenari de les dunes*, volum publicat pel Centre d'Estudis del Baix Empordà, Patronat Francesc Eiximenis, corresponent a l'any 2001 (nº 12), Gràfiques Bigues, Sant Feliu de Guíxols.
- INMACULADA DE MIR (catedràtic, Dr. Alcolea), *La casa Ferrer Noguer de Besalú (Trabajo monográfico sobre el arte barroco)*, Universidad Central de Barcelona, Curso 1974-1975, 4º curso de Filosofía y Letras.
- LAURA QUER MONTSERRAT, *Interior de les cases de Calonge (1750-1800)*, volum publicat pel Centre d'Estudis del Baix Empordà, Patronat Francesc Eiximenis, 2001 (nº 20), pàg. 100, Impremta Gràfiques Bigues, Sant Feliu de Guíxols.
- MARUJA ARNAU I GEROLA, *Els pobles gironins. La comarca de la Garrotxa, I*, 2001, Impremta Aubert, Olot.
- ARCADIO DEL POZO I P. DE SENILLOSA, "Las murallas de Besalú", *Actes de la 8ª Assemblea d'Estudis sobre el Comtat de Besalú (celebrada a Sant Llorenç de Cerdans, Alt Vallespir, 1991)*, Amics de Besalú, Patronat Francesc Eiximenis, Impremta Delta, Olot.

- FRANCESC DE MIR, arquitecte, "El cadastre de Besalú, 1739", *Actes de la 8ª Assemblée d'Estudis sobre Besalú i el seu Comtat (celebrada a Ripoll)*, Amics de Besalú, Patronat Francesc Eiximenis 1989, Impremta Delta, Olot.
- XAVIER TORRES SANS, *Els llibres de família de pagès. Memòries de mas, s. XVI-XVIII*, Col·lecció-Fons Biblioteca d'Història Rural, CCG-Edicions, Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines, Institut de Llengua i Cultura Catalanes de la Universitat de Girona, Girona, 2000.
- FERRAN VIADER GUSTÀ, "La casa Noguer de Segueró i el seu llinatge", volum de la *2ª Assemblée d'Estudis sobre el Comtat de Besalú (celebrada a Olot, l'any 1973)*, Amics de Besalú, Patronat Francesc Eiximenis, Impremta Aubert, Olot.
- JOSÉ M. DE ALÓS I DE DOU, prevere, *Genealogia de la família Alós*, 2ª edició, 1911, Barcelona.
- PELAYO NEGRE PASTELL, "Transmisión de nobleza por línea femenina", *Hidalguía*, nº 54.
- PELAYO NEGRE PASTELL, "La cofradía de San Jorge y la nobleza gerundense", *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, Patronato José Mª Quadrado, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Exma. Diputación provincial de Gerona, 1952.
- RAMON ALBERCH I FUGUERAS, "Arxius i arxivística de les comarques gironines", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins* (Actes de les Jornades d'Homenatge al Dr. Jaume Marquès Casanovas: "Cultura i Societat a les Terres de Girona"), vol. 34 (1994), Girona, 1994, (pàg. 533).
- JOAN LÓPEZ, *Besalú*, "Quaderns de la Revista Girona" (Sèrie "Monografies Locals", nº 9), Diputació Provincial de Girona - Caixa de Girona, Impremta Alzamora, Girona, 1986.
- Josep Pla i els pagesos*, Amics de Josep Pla, Impremta Dalmau Carles, Girona, 1990. (És aquí que Pla parla de *pairalia* i *pairalisme* i on diu que "el problema de l'escriptor arrelat al país és contribuir a la lluita contra l'oblit".)
- JOAN PAGÈS I PONS, prevere, *Les Preses i el monestir de Sant Benet de Bages*, volum III, Alzamora Artgràfica, Olot, 1990.
- Geografia general de Catalunya*, dirigida per Francesc Carreras i Candi, vol. IV, *Provincia de Girona*, per Joaquim Botet i Sisó, Edicions Albert Martí, Barcelona.

FRANCESC MIR, arquitecte, “Estructura urbana de Besalú a la Baixa Edat Mitjana”, *Vª Assemblea d'Estudis d'Amics de Besalú (celebrada a Besalú, 1983)*, Patronat Francesc Eiximenis - Edicions Bassegoda, Olot.

DOM AMAND SEQUESTRA O.B. “El monestir de Sant Pere de Besalú”, *Abadia Reial de la Congregació Benedictina Claustreal Tarraconense (977-1835)*, Edicions Santa Maria del Mont, 1934.

RAMON GRABOLOSA, *Besalú, un país aspre i antic*, Editorial Montblanc, 1968 (Finalista del premi Maspons i Camarasa).

PABLO PARASSOLS Y PI, presbítero, *San Juan de las Abadesas y su mayor gloria del Santísimo misterio*, Reseña histórica, Barcelona, 1874.

APÈNDIX 1r

Arxiu de Can Ferrer Noguer de Besalú. Carpets núm. 1-27 i 28. El mas Batlle i el seu patrimoni

El fet d'haver-se aplegat tanta documentació referida al mas Batlle (indistintament *Batlla* i *Batlle*) de Besalú convida a dedicar-li una atenció repetida. (Carpeta N° 1 de l'arxiu de Can Ferrer Noguer)

El mas Batlle encara avui manté dempeus una silueta emblemàtica i acollidora al centre de la petita plana propera al riu Fluvià. Es recolza a la foscor de les velles alzines, el color de les quals supera l'hivernada, i l'entorn manté un àmbit de pau. L'antic camí d'Olot encara voreja la casa “viadera”. Hi transita de tant en tant la nova eina feïnera, que és el “tractor”. També els vianants de Besalú que cerquen de “caminar”, gaudir del paisatge natural, veure créixer el blat o madurar les figues, les vaques tranquil·les i els gossos cridaners, domèstics... Té un regust de centúries i de generacions passades que han deixat la seva continuïtat en el temps.

El seu resum documental aplega 17 pergamins des del s. XIV.

El més reculat correspon al 15 de mars de 1386, en què Pere Torró i la seva muller Uliarda es mostren d'acord amb la venda que fa el marit, ja que l'afecta a ella com a garantia del seu dot. Pere Torró ven a Joan Baile de Casellas una “trillera” o era per batre. El preu és de 15 lliures i mitja de moneda barcelonesa de tern. Confronta amb el camí públic que va al molí d'en Caulas i amb l'altre camí, que va a Olot.

En aquest pergami s'esmenta Pere *Baile* de Casellas com a antecessor del signant, que és Joan. Es comprèn que el càrrec de "baile" (o batlle) restés com a cognom i que a més donà nom a la casa, al mas. Des de dates tan reculades "Can Batlle" és la casa, és el cognom dels que l'habiten i el topònim del lloc.

La compra d'una "trillera" representa tan sols una dependència del mas ja existent. No es tracta, doncs, de la seva fundació, sinó de la primera notícia que ens n'ha arribat. El pergami és de gran format, en bon estat de conservació, amb lletra gòtica, i fa constar que es paga el dret foriscapi,¹⁵ que correspon al monestir de Sant Pere de Besalú, en la persona del seu camarer i en data de Sant Pere i Sant Felici, per la quantitat d'una quartera de la mesura de Besalú.

Hi ha l'època. El monjo que actua de notari és Dalmau de Guixano, en substitució de l'abat. Testimoni n'és en Pere Serra, sagristà de la parròquia de Sant Vicenç. No és tracta, doncs, de la fundació del mas, la data de la qual no ens ha arribat, sinó tan sols d'una ampliació.

La data històrica correspon a les darreries del regnat del rei d'Aragó en Pere III el Cerimoniós, que morí l'any 1387 i el seguí el seu fill Joan I el Caçador.

El rei Pere tingué molta relació amb Besalú, ja que hi féu construir l'ampliació del recinte amuratllat (que és el tercer) i és on ell es refugià assetjat per les tropes del comte d'Armanyol. S'hi trobava en companyia de la seva quarta muller, Sibila de Fortià. Mort el rei Joan i després del conflicte dinàstic, s'esdevé el regnat de Ferran d'Antequera fins al 1416.

Seguint l'ordre de la documentació encetada, el pergami següent és datat el 1471. Es refereix a la compra que fa Joan *Baile* de Casellas a la seva filla Joana d'una borda per import de 10 florins d'or, salvant el dret del monestir de Sant Pere de Besalú, i signa el camarer de dit monestir. Una sembla que *borda* correspon a alguna petita construcció o dependència d'un mas ja existent. El document és de petit format, en lletra gòtica i ben conservat.

L'altre pergami és del 5 de juny de 1542, que correspon a la venda de 3 vessanes d'erm del "mas Casellas" al "mas Batlle", feta per Margarida i el

¹⁵ Quantitat que es pagava al senyor jurisdiccional per la transmissió de la propietat d'una finca, pel seu domini directe (no propietat). L'origen feudal del foriscapi li dona naturalesa política, pel vasallatge. Al s. XVIII encara eren vigents els senyories jurisdictionals.

seu marit Jeroni Baudas de Besalú a Baldiri Arbusà (A). El notari signant és Albrich. És un pergami de gran format, ben conservat i amb lletra gòtica.

Un altre pergami és del 21 de novembre de 1585 i tracta de l'establiment del mas Batlle, signat pel camarer del monestir de Sant Pere de Besalú, Cristòfol Baruell "que té potestat per fer-ho" a favor de Climent Batlla, que és l'amo del mas i, del pagament de censos que "espectan" al dret de senyoria del monestir de Sant Pere. El notari és Antic Soler. Climent Batlle de Casellas és el que compra 5 "trossos" de terra, les quals afrontacions es detallen, essent les més orientatives: el riu Fluvià, Francesc Casellas, el Prior del monestir de Banyoles, el camí públic que va al molí d'en Caules, el mas Güell, el mas Cabretosa, Miquel Coll i Rafel Ella. Una altra afrontació es refereix al domini directe del priorat de Santa Maria de Besalú, "sota el Castell". Esmenta sempre el comprador amb la fórmula jurídica "senyor meu principal". L'establiment féu el lliurament en possessió d'un mas o terres a canvi d'un cens que, amb el temps, esdevé propietat efectiva. És a dir, l'entrega d'una propietat a canvi d'un cens. El preu s'estableix en forma de jornals "de bou o d'euga".

El pergami del 12 de maig de 1533, que correspon a la capbreu feta pel prior de Santa Maria de Besalú i per Baldiri Batlla, que reconeix dit Prior com a amo directe per una peça de terra de 12 jornades de bous i altre de 4 vessanes, un camp de 4 jornals, un hort, un camp de 7 jornals, altre de mig jornal i altre de 7 jornals, pels quals presta dos quaters de blat. Fet a la notaria Albrich de Besalú. Document llarg, de gran format i en bon estat de conservació.

Pergami del mes d'agost de 1569: redempció de censal fet per Sens àlies Batlle, del veïnat de Casellas, a Pere Batlla, encarregat de la capella de Sant Ferriol. Notaria Ros de Besalú. De petit format.

Pergami del 13 desembre de 1579. Redempció d'un cens per Sens àlies Batlla a Joan Corts de Besalú. Notari Ros. Petit format, en bon estat de conservació.

Pergami de l'11 de desembre de 1585, que és una "definitio" per endarrediments de censos del mas Batlle fet pel prior de Santa Maria de Besalú. Notari Soler. Gran format i bon estat de conservació.

Pergami del 15 de novembre de 1590. És la venda d'una peça de terra "dita Cadireta", de "dos llaurades de cabuda", que fou anteriorment del mas Casellas, feta per Pere Rafel Gircós del mas Gircós i Soler a Damià Margarit per Climent Batlle. Notaria Puig de Besalú. És de gran format, cosit a un altre més petit.

Pergamí del 18 de juny de 1615. És una concòrdia que estableixen Miquel Costa, del mas Costa de Sant Ferriol i Climent Balle per fer conjuntament una palanca per travessar el riu Fluvià, lligada amb cadenes de ferro (“ferramentas”), pagant les despeses per meitat. Redacció en part en català. Signat pel notari Nicolau del monestir de Sant Pere de Besalú.

Pergamí del 31 de gener de 1610, que és una època de la quantitat pagada per M. Batlla a Francesc Llubjà, mercader de Besalú. Notaria de Pau Soler, de Besalú. Petit format, en bon estat.

Pergamí del 6 de novembre de 1612, que és la venda de dos emprius “d’en Cesallas” a favor de Climent Batlla, a la notaria de Piferrer de Besalú.

Pergamí del 17 de maig de 1641. És una venda a carta de gràcia del “camp vell” de tres vessanes de terra del “mas Casellas” de Besalú, feta per Rafel Casellas a Pere Sala. Notaria de Pere Miquel de Besalú. És el darrer pergamí, i a partir d’aquesta data els documents aplegats són en paper.

Esriptura del 3 de desembre de 1620, que és una sentència d’apel·lació que fa Climent Batlla, sentenciant Joan Trias i Puig de Besalú per satisfer totes les pensions que deu d’un censal. Feta a la notaria Duran de Girona.

Esriptura del 31 de juliol de 1623 pel notari Pere Miquel de Besalú. És la venda d’una peça de terra feta per Joan Rafel de Besalú a Bartomeu Batlla pel preu de 300 lliures. Aquí apareix Miquel Gayolà i Costa, que gaudeix de privilegi militar .

Segueix el “Petit Lligall” del 15 de novembre de 1642: venda dels emprius de Casellas a favor de Climent Batlla. Notaria de Piferrer de Besalú, que ho és del monestir de Sant Pere. Rafel Casellas, senyor del mas Casellas, ven a Climent Batlla, senyor del mas Batlla un empriu per “pacer” el bestiar en la peça de terra “designada” per poder “passar” el bestiar que va “a la dita peça de terra vostra nomenada la Coma”, i continuen les afrontacions. Un dels veïns és Miquel Llaudes de Besalú. El camí que va a Argelaguer i Rafel Güell. Esmenta el “debitori” signat per Abril, notari del castell de Sales.¹⁶ Esmenta les quantitats a Pere Trias, a Gratacòs de Sant Jaume de Llierca i a Antoni Duran,

¹⁶ Era un castell termenat amb dret d’host, cavalcada i homenatge, segons els *Usatges de Barcelona i les Constitucions i altres Drets de Catalunya*. Podia exercir la pena de mort i percebre els drets de “catlania”. Tenia dues presons, cementiri i capella amb beneficiat. Als temps del propietari Roger Malart, al s. XVIII, el castell tenia cúria, jutge, notari i batlles. (Segons Joaquim Matas, *El castillo de Salas y sus términos*, 1905)

d'Argelaguer. Segueix el foriscapi corresponent al domini directe del prior de Santa Maria "infra castrum" de Besalú.

Esriptura de 24 de novembre de 1656: divisió i repartició del "mas Casellas i ses terres, honors i possessions" de la parròquia de Sant Vicenç de Besalú per Antoni Güell, pagès, senyor útil i propietari del "mas Güell, ses terres i honors" d'una part i d'altra Joan Batlle, també pagès de dita parròquia.

Són 34 vessanes a repartir per igual entre Batlle i Güell de les terres que foren del mas Casellas. El mas Casellas passarà a ser mas Güell. Firma Baldiri Cases, monjo camarer del monestir de Sant Pere de Besalú i l'Honorable Silvestre Bellsolà de la parròquia de Lligordà. La repartició es féu per venda de Casellas. La redacció és en català, menys les fórmules, i descriu les afrontacions. Hi ha el pagament al prior de Santa Maria "baix el castell" del foriscapi que li pertany.

Manté el dret de pas pel camí que voreja el riu Fluvià. Una nota diu les terres segregades de Güell que passaren a Batlle són 5 camps en un total de 34. Enumera els censos corresponents al prior esmentat: "1 quartera de blat, mig maial d'oli, una gallina, 14 sous, 8 diners, un feix de palla, 3 jornals "xesclax", botar, una segada, una batuda i una podada". Signa el notari Miquel Berga de Besalú. Capbreva Rafel Casellas al prior de Santa Maria. Abasta vuit folis i segueix una altra escriptura cosida, amb el segell del rei Ferran VI.

Amb la venda i annexió per meitat del mas Casellas a Batlle apareix una referència ferma: els Güell, que substitueixen definitivament els Casellas. Es desconeix el motiu d'aquest fet, però el cert és que marca el moment de màxima expansió dels Batlle, que la mantenen fins a la fi del s. XVII. El nom de Climent és marcat encara al llindar de pedra a la porta d'entrada del mas Batlle.

El patrimoni Batlle era igualment integrat pels "masos del Bach", coneguts per: "Pellatje", "Frutos" i "Pujals", situats a l'altra riba del riu Fluvià, i abastaven fins al cim del puig Cornador.¹⁷ La seva nombrosa documentació es troba a les carpetes nº 26 i 27 del mateix arxiu familiar i és un recull de 20 pergamins i documents amb dates que van des del s. XIV fins al s. XVIII. Són ben ordenats i retolats amb referències a llocs encara vigents. El mas Fruitós és el

¹⁷ Es deia Cornador perquè s'hi tocava el corn per aplegar el sometent o, en cas de guerra, foc o alguna emergència, alertar la contrada. L'any 1900, Xavier i Júlia de Ferrer hi edificaren una capella dedicada al Sagrat Cor de Jesús, que encara hi és. Anyalment s'hi celebra l'aplec del Sagrat Cor, al mes de juny.

més enlairat i proper a l'ermita romànica de Sant Fruitós. Posteriorment s'anomenà la Serra per haver estat llogat a un masover d'aquest cognom (actualment és enrunat). El mas Pellatge és a mitja muntanya i darrerament s'anomenava Can Candara (actualment en restauració), i del mas Pujals en deien també "el Corral d'en Batlle", proper a la font del Ferro (actualment el Corral és habitat).

La importància agrícola del lloc era deguda al cultiu de les vinyes que esglaonaven tota la muntanya i eren vorejades d'oliveres. La plaga de la fil-loxera, que a mitjans del s. XIX afectà tot el país, fou definitiva. El bosc envaí els antics cultius i les oliveres sobrevisqueren fins a destruir-se. L'etapa posterior i l'actual ja no afecten la documentació arxivada, que esdevé històrica tan sols com a testimoni del que fou patrimoni dels Batlle.

El pergami més reculat és del 12 de les kalendes de febrer de l'any 1307 i correspon a la venda de la senyoria directa i censos del "camp Ylla" del mas Pellatge pel preu de 450 lliures, feta per Bernat Guifreu o Bernat Pellatge (el cognom podria haver donat nom al del mas o al revés). Signa el notari Guillem Bereasi de Besalú.

Després de la venda del mas Batlle l'any 1723 es continua la venda dels "masos del Bach" amb els seus agregats, prats i vinyes, que fa Vicenç Batlle, fill d'Úrsula. Fou l'any 1742, a favor de Josep Ferrer Noguer, signat pel notari Miquel Berga de Besalú, amb segell del rei Ferran VI (consta de 12 folis). Hi ha 19 èpoques notariales d'import 2.119 lliures, pagades a compte d'aquestes vendes (anys 1737, 1739, 1743 i 1744). Hom es ven també el "dret de fatiga". Són nombroses les dades que s'apleguen i també la moneda, que és el "mancús".¹⁸ Sempre el venedor és Vicenç i el comprador Josep Ferrer Noguer. El primer es titula "magnificus" i el segon "honorable".

Una altra escriptura, firmada pel notari Ignasi Masbernat el 17 de març de 1738, és un cens venut que fou originàriament creat a favor de Josep Ferrer Noguer pel "senyor propietari del mas Pellatge" i ses terres amb el segell del rei Felip V (son 2 lligalls cosits i petits) rebuts de diners o gra (espècie) i/o promet lliurar a Josep Ferrer Noguer abans de 1737-1746.

Vicenç Ferrer Noguer i Batlle (encara que donen prioritat al cognom Batlle) fou casat amb Margarida Isern i Batlló, segons consta als capítols

¹⁸ El mancús és una moneda del rei Ramon Berenguer dit el Vell.

matrimonials signats pel notari Clarà de Camprodon l'any 1725, on esmenta que el "magnífic Vicenç Batlle" era propietari de dits masos.

A la mateixa carpeta nº 27 hi ha un lligall on consta que Úrsula, ja vídua, amb el seu fill Vicenç cedeix el dret de "luir i quitar" referit a qualsevol censal o deute a favor de Josep Ferrer Noguer, pagès de Sant Salvador de Bianya, amb escriptura firmada pel notari Miquel Berga de Besalú el 26 de gener de 1739.

Posteriorment a les vendes ensenyades, Úrsula i els seus fills traslladaren la seva estada a Pontós. Segons que diu el notari Miquel Berga l'any 1744, "lloc de Pontós", amb segell del rei Felip V.

Encara en dates de 1760 i 1793 a Vicenç li cal "desobligarse" i redimir censos, com el benefici de Sant Joan de la catedral de Girona, del qual Vicenç tenia la fiança.

Un altre lligall es refereix a una querella que Josep Ferrer Noguer mantenia amb l'almoïner del monestir de Sant Pere de Besalú pel domini de les Comes d'Ausinyà.

El patrimoni dels Batlle passà als Ferrer Noguer progressivament des del 1723, al llarg d'escriptures i documents que palesen que es tractava d'un procés imparable. Fins i tot hi ha dades de censals que els Batlle han redimit per poder-los vendre.

L'estabilitat econòmica i expansiva dels Ferrer Noguer de Bianya culmina l'any 1752 amb la compra de la casa urbana de Besalú que esdevindrà la seva nova residència a partir de llavors.

Josep Ferrer Noguer i Serradell mor a Besalú el 14 de juliol de 1756. La documentació posterior correspon al seu fill i hereu Jaume Ferrer Noguer i Traver.

Era el temps del rei Ferran VI. Aquest rei és el que donà nom al castell de Figueres (de Sant Ferran), construït en rèplica al de Bellaguarda del Pertús quan aquest quedà en poder dels francesos a conseqüència del Tractat del Pirineus. Ferran VI va regnar 13 anys fins a la seva mort el 1759, en què el succeí el seu germà Carles.

L'arrelament dels Ferrer Noguer a Besalú està estretament relacionat amb aquests esdeveniments que, evidentment, no foren improvisats sinó conseqüència d'un procés familiar-econòmic-expansiu-matrimonial i també polític, possiblement relacionat amb la guerra de Successió.

La nombrosa documentació aplegada sobre els béns dels Batlle no fa referència a les persones ni a la seva circumstància o perípècia individual.

Encara menys a la de Joan Ferrer Noguer, marit d'Úrsula Batlle (natural de Besalú), amb els Ferrer Noguer de Bianya, el qual parentiu sembla evident, encara que no consta. El mateix endeutament econòmic pot estar relacionat amb determinat lligam familiar més o menys remot i amb el complicat sistema financer de censos. Una mena d'"enginyeria financera" pròpia de l'època.

Sembla, doncs que:

JOAN BATLLE

(major de dies)

ÚSULA BATLLE

JOAN FERRER NOGUER

VICENÇ FERFRER NOGUER I BATLLE

MARGARIDA ISERN I BATLLÓ

Úrsula Maria Gasias el 19 desembre de 1702 a la parròquia de Sant Vicenç (Úrsula Maria Brígida Teresa Magdalena), filla de Francesc Gasias i de Maria, muller sua. Padrins: Miquel Sala i Úrsula Batlla Ferrer, pagès del mas Batlla del bisbat de Girona...Úrsula apareix com a padrina al llibre de baptismes de la parròquia de Besalú (consultat l'agost de l'any 2001), apareix al baptisme de Juinyà.

A l'arxiu familiar de can Ferrer Noguer és troba l'original (que conté tot el que es refereix a la compra de la casa i cases de Besalú) d'un document relatiu al cens creat per Joan Batlle, senyor útil del mas el 27-XI-1704 al monestir de Sant Pere de Besalú. Esmenta un fons dotal de la filla Úrsula no inclòs al benefici "valeiyà" de les dones ("mulirieribuis auxilio").

Ferrer Noguer fa unes "memòries" o anotacions aclaridores del motiu pel qual els Batlle li vengueren els seus béns, "per no voler fer le laudemi". Es cancel·là el debitori de la dècima del blat..., etc., fet el febrer de l'any 1727. Però aquesta cancel·lació fou a part, per privar a dits senyors d'exercir el laudemi que pretenien per la venda a "carta de gràcia" del dret de lluir i quitar el mas Batlla estipulat en dit debitori al cas de retornar les quarteres de gra prestades. Es va fer un conveni verbal amb Vicenç Ferrer Noguer i Batlle.

Aquestes memòries o notes esmentades diuen també que a més de tot el que havien pagat eren endeutats en 900 lliures.

Segueixen altres escriptures. Hi ha una referència posterior a aquest dot en una carta sense data que diu: "Pare i fill Batlle firmant àpoca a favor de

Josep Ferrer Noguer... però que detingué a poder de preu de la venda del mas Pellatge per pagar el dot de Margarida Batlla Iser y Batlló y mare de Narcís Batlle Isern y Batlló”. “Confeso haber rebut en presencia de 2 testimonis que pagan entrada y gastos del establiment de 200 vessanes de terra... a los territoris de Ciurana en la Rl. Instància o Bailia General com a pare y lilegítim administrador de son fill Martí Batlla Isern y Batlló paga la quantitat o quantitats de diners rebuts establint que en rebre de Josep Ferrer Noguer i que són de la mara de dit Martí Batlla Isern y Batlló, els quals diners deuran fer la força a dita mare per ser ell lo hereu de sa mara y al dit Ferrer Noguer per poder pagar a lo dit testador en descàrrega la venda abans dita”. Està molt deteriorada i no té data. Palesa el que era un document amb redacció i ortografia personal, d’abast estrictament familiar i/o confidencial.

El notari Clarà de Camprodon l’any 1725 (segell del rei Felip V) fa constar que Vicenç Batlle era propietari dels masos Pujals, Pellatge i Fruitós. Que els ven a l’“honorable” Josep Ferrer Noguer, de Sant Salvador de Bianya, amb els seus agregats de prats, vinyes, etc., així com altres deutes. És una escriptura molt llarga, de 12 folis, on consten totes les afrontacions. Segueix un altre lligall amb 19 àpoques corresponents. Algunes ja signades pel notari Ententas de Besalú l’any 1746 amb segell del rei Ferran VI. En un altre lligall consten redempcions de censos que Batlle li fou obligat a intervenir a fi de poder ser inclosos al procés de venda de tots aquests béns.

Si bé aquest conjunt de documents és reiteratiu, demostra la cura que es tenia a aplegar i a conservar tantes dates i dades que semblen d’abast estrictament familiar. Però també cal considerar que representen tota una manera de fer d’aquell moment, d’aquell lloc i encara del comportament jurídic i social del món agrari del s. XVIII. Sembla de cert interès pel que fa a la repercussió directa que va tenir per a la família Ferrer Noguer, objecte d’aquest modest estudi.

Els Ferrer Noguer, que compraren esforçadament aquest patrimoni, el mantingueren i encara el milloraren.

*“Quin follet
em pot dir,
pergamins,
el secret
que gardeu
al dedins?”*

(Pere Català Roca, any 2000)

APÈNDIX N° 2

ALGUNES DADES DE LA FAMÍLIA GAYOLÀ

Carpeta n° 5 de l'arxiu de Can Ferrer de Besalú

A la carpeta n° 5 de l'arxiu familiar de Can Ferrer de Besalú, s'hi troba una llibreta folrada amb pergamí, feta pel notari de Besalú Miquel Ententas per encàrrec de Jaume Ferrer Noguer i Traver (familiar del Sant Ofici de la Inquisició), signada el 30 d'abril de 1776.

El propi autor explica que la llibreta conté la documentació referida als béns situats a Argelaguer directament relacionats amb membres de la família Gayolà. Justament el pare de Jaume havia comprat la casa de Besalú a la comtessa de Vilanova Gayolà i Costa, religiosa a Viena amb el nom de Segismunda.

L'any 1752, el seu procurador, Ignasi Masbernat, notari, ven el dret de "lluir i quitar" que li havia fet Josep de Vilanova i de Guitart l'any 1714. Josep de Vilanova tenia aquest dret com a hereu de Jaume de Guitart, "doncell", de Girona. Aquest l'havia rebut de Pere Morató i Estefania Morató i Costa, alhora que aquest Pere Morató el tenia per compra que féu Bernat de Montpalau, domiciliat a Barcelona. Segons acta que consta al monestir de Sant Pere de Besalú del 12 de mars de 1431 (capbreu vell, foli 16).

El notari Ententas segueix el mateix procés referit a una peça de terra també d'Argelaguer i que fou de Narcís Vilanova, domiciliat a Besalú i en fa les successives anteriors propietats fins les primeres notícies, que són de 3 de juny de 1443.

Segueix una casa del carrer de Dalt, amb les seves afrontacions i procedències anteriors: que fou de Narcís Vilanova Gayolà i Costa l'any 1693 i la va comprar a Isidre Pedragosa, anteriors propietaris, successivament, fins al 17 de desembre de 1374.

Part de la casa escripturada pel notari Ententas el 24 de juny de 1776, el "domini directe" de la qual era de Josep de Vilanova Gayolà i Costa, domiciliat a Besalú, també és al mateix poble d'Argelaguer, de la qual dóna les afrontacions i en fa tota la història fins l'última data del 1693, que es capbreva a favor de Narcís.

Una altra peça de terra que fou de Josep Vilanova Gayolà i Costa, de 6 vessanes. Fou de Joan Guitart, administrador de la "pubilla Gayolà i Costa". Igualment en fa les possessions retrospectives fins l'any 1637.

Una altra petita peça de mitja quartera d'extensió, la Falguera, que fou de Narcís, i el Vinyet del Roure, que fou de Josep Vilanova. Un altre del mateix, amb els seus antecedents fins 1443 i amb les seves afrontacions.

Tots fan sempre referència al “cabreu vell” del monestir de Sant Pere de Besalú i als diferents folis on consten. Són dades precises autenticades per notaris, amb un munt de dades i dates interessants que van del s. XIV al s. XVIII, aplegades per l'esmentat notari Miquel Ententas amb precisió professional.

Segueix el mas Espuella, de Josep Vilanova: casa, era, “quintans, quintanals”, vinyes, prats, camp, etc. El camp fou “cabrevat” a favor de Vilanova el 2 d'agost de 1669 fins a la més reculada de l'11 de maig de l'any 1446. La llibreta conté altres dades posteriors no relacionades amb la família Gayolà. Sembla, doncs, que els Gayolà venen el “domini directe” que tenien sobre els béns esmentats a Argelaguer justament l'any 1714. És a dir, el mateix any del Decret de Nova Planta. Els Gayolà, arruïnats per seguir la causa de l'arxiduc Carles d'Àustria, fidels fins l'últim dia, venen aquests béns i van cap a Viena, on moren. Queda la filla, Teresa, comtessa de Vilanova Gayolà i Costa, que ven la resta l'any 1752.

També a l'arxiu esmentat de Can Ferrer, s'hi troba un pergamí del 18 de febrer de 1562, “testament sacramental”¹⁹ signat a la Cúria Reial de Besalú. És “na Feliciania Costa”, vda. de G. Gayolà (àlies Costa) que suplica al “magnífic” Antoni Corts, jutge ordinari de la cúria de Besalú, que el “codicili” atorgat pel seu marit en presència de testimonis, sigui convertit en “testament sacramental”, “conforme a la consuetut escrita del present bisbat de Girona”. També demana que hi sigui citat Bartomeu Gallissà (àlies Gayolà de la Miana) com a pare i legítim administrador de “Montserrada Gayolà, filla seva”.

Finalment és proclamat “testament sacramental” pel notari i jutge ordinari en presència dels testimonis (que esmenta) i damunt l'altar major de l'església de Sant Vicenç de Besalú.

El document és de gran format, en lletra clara, ben conservat, redactat en llatí i català. Manté les fórmules antigues per semblants documents, d'un rigor fonamental. Transmet la voluntat d'un moribund davant de testimonis, als quals caldrà jurar la veritat al peu de l'altar, autoritzat pel notari, que en dóna fe. Actualment és emmarcat a l'oratori de la casa.

¹⁹ Traduït al català i extractat pel sr. Ferran Viader Gustà. A l'època reial Besalú tenia vegueria, veguer i cúria per a l'administració de justícia.

També hi ha dades dels Gayolà a l'arxiu particular del Sr. Busquets, a Mieres, que conserva un llarg plec que conté documents des de 1497 fins al 1619, titulats *Arancell dels actes y escripturas de la casa patrimoni Ferriol format lo any 1855*. El mas Ferriol (actualment desaparegut) era proper a l'església de Sant Ferriol, parròquia de Besalú i de Sant Miquel de la Miana. Són còpies dels originals, perfectament ordenats, on els Gayolà apareixen com a veïns, protagonistes de compravendes, testimonis vius i actius. Esmenta Gabriel Gayolà l'any 1505 en lo acte de l'establiment fet per "lo Rent. fra Bernat de Esteva", abat del monestir de Sant Pere de Camprodon dels masos "mas de Munt" i "mas de Vall", de la vegueria de Besalú. Posteriorment, el 1631 és Benet Gayolà, pagès de Sant Miquel de la Miana, que compra a "carta de gràcia" al propietari del mas Ferriol uns drets referits a un empriu.²⁰

Hi ha d'altres referències a Bartomeu Gallissa, àlies Gayolà, i a Montserrat Gayolà, "sa esposa", filla i hereva universal de Joan Gayolà i de Caterina, "ambdós difunts...", 1570, entre d'altres. Sempre consta que gaudeixen de "privilegi militar".

A l'arxiu del mas Costa de Mont de Fares consten algunes dades entre les quals s'esmenta Montserrat Gayolà Costa i Puig, que es casa amb Rafel Llaudes i Frigola de Besalú; tot els situa en un espai molt localitzat a l'entorn de Besalú, continuat i estable.

Els Gayolà, que trobem relacionats amb els Ferrer Noguier, són una important família datada des del 1486 com a "caballeros generosos". Tenen una trajectòria molt estudiada i extensa: oriüds de la Miana (Parròquia de Besalú), són continuats, emparentats, estesos per la Garrotxa i l'Empordà, notaris a Figueres, propietaris a Can Costa d'Agimont (Sant Ferriol) o a Can Costa de Mont (de Farràs), Sant Pau ("de la Calçada"), etc... El cognom Gayolà es manté preferentment que el que els correspondria. És un cas que trobem repetit, a fi de donar continuïtat a una família o a una casa.

El "privilegi militar" del qual gaudeixen té el su origen a les darreries de la guerra remença, per la qual els pagesos reevindicaven els seus drets enfront dels "mals usos" feudals.

²⁰ *Empriu* és el dret de pastura, no la propietat de la terra "emprivada". Empriu sembla que té el seu origen en la paraula *emprar*. Protegia la utilització pública d'estrades, boscos, molins... (*Usatges* NCL 90, 121).

El rei Joan II recolzava els revoltats i per a demostrar-ho envià la seva pròpia muller, la reina Joana Enríquez, i el seu fill Ferran, encara un nen, a Girona. Allà tenia un aliat incondicional, que era el bisbe Joan de Margarit i de Pau.

Segons que diu l'historiador Josep Calzada i Oliveras, la reina Joana i el seu fill arribaren a Girona el 23 de març de 1462 i foren allotjats per l'esmentat bisbe al propi palau episcopal. Ell mateix regí la defensa de la ciutat contra dels atacs del comte de Pallars, que aconseguí entrar a la Força de Girona i les persones reials tingueren el temps just de refugiar-se a la torre Gironella, on foren atacats el 6 de juny. La resistència durà fins al 23 de juliol gràcies a l'embranchada dels defensors.²¹

El cabdill remença Verntallat i un grup de pagesos defensaren la reina i el seu fill, en un acte considerat oficialment com "generós".²²

Anys després, el 1486, el rei Ferran II el Catòlic recompensà els pagesos que l'havien ajudat amb el privilegi militar de "caballero generoso o noble", mitjançant el corresponent document signat a Salamanca. El nombre de guardonats és de 31, els noms dels quals hi són un per un i s'estén a la seva descendència, cosa que vol dir que abastava no tan sols la branca masculina sinó també la femenina.

Com que aquest privilegi gaudia de beneficis fiscals, ho feien constar sempre als documents oficials i es mantingué a tots els efectes. Un dels guardonats és Pere Gayolà, de la parròquia de Serifiàna, un altre Joan Traver, de la parròquia d'Usall, Corts de Besalú, etc, entre ells.

A l'ajuntament de Girona hi ha la còpia del document original signat pel secretari Josep Torrent Carré i consta al llibre segon del *Registre de títols*, al foli 309 i següents. Fa esment del privilegi de "caballeros generosos" lliurat pel rei Ferran II el Catòlic, en llatí i redactat com a document oficial. Hi són els noms dels 31 pagesos que el recolzaren quan era "parvum", assetjat amb la seva mare.

²¹ Segons el mateix historiador, el bisbe Joan de Margarit lluità com un defensor més en aquest atac i en altres que feren contra Girona el duc de Lorena i el duc de Calàbria. Tal com cal a un cavaller del Renaixement, habillat amb la indumentària pròpia del cas. L'any 1477 Margarit fou present a Barcelona quan morí el rei Joan II; fou nomenat cardenal a Roma l'any 1480.

²² En aquesta etapa de la guerra, Besalú estigué en contra dels remences i és rendí l'any 1461. L'any 1775, Ignàsia Gayolà es casà amb Vicenç de Travy i Mir, de Cerdanya.

S'acompanya un arbre de l'arxiu familiar del Sr. Lluís del Pozo Senillosa Travy i Gayolà (Sant Pau de la Calçada -Figueres).

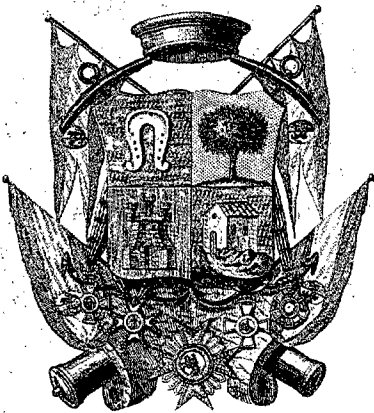
En agraïment a la seva "generositat" en forma de "privilegi" amb el "militari cingulo", de què poden gaudir segons les constitucions "Cathalonis".

El document representa el reconeixement oficial, cosa que significa la seva aplicació, etc. com cal en un document reial signat a Salamanca el 22 de desembre de 1486: "Ferdinandi" per la Gràcia de Déu Rei de Castella, Aragó i Sicília. "Yo el Rey", amb segell i sis testimonis. Signa el protonotari Felip Clemente.

L'historiador Francesc Montsalvatje i Fossas transcriu el document a la seva "Colección Diplomática. Noticias Históricas Sobre el Condado de Besalú XIII" (document 1844, pàg. 306-309).

També figura al *Llibre de Privilegis* de la "cort reial" de Besalú. L'any 1721 els Gayolà són ennoblits pel rei Felip V i posen sobre el seu escut el lema "Fidelitate Ardens" i "Nulla sine Fidelitate Virtus" (Ramon de Gayolà i muller Manuela Vilosa (1712), segons nota del genealogista Sr. Ferran Viader Gustà).

La família Gayolà, per la seva importància, mereix una monografia pròpia.

*Blason de Armas correspondiente al S.^{ro}
D. TADEO FERRER, NOGUER Y RIVAS,
Capitán de Navio de la R. Armada, certificado
en debida forma por D. Julian Lazo y Ortega,
Cronista y Rey de Armas de mar.^{ta} de todos
los dominios de S. M. C.*

Escut de la família Ferrer Noguer lliurat pel rei Ferran VII.

MONTSERRAT DEL POZO FERRER

Dibuix de la casa Ferrer (fet per Francesc de Mir l'any 1975).

Casa Ferrer